

UNIVERZITA KARLOVA  
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2017

Kateřina Rovenská

UNIVERZITA KARLOVA  
FILOZOFICKÁ FAKULTA  
Ústav filozofie a religionistiky  
RELIGIONISTIKA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VĚŠTEBNÉ TECHNIKY VÁNOČNÍHO CYKLU V ČESKÝCH ZEMÍCH

DIVINATION PRACTICES OF CHRISTMAS RITUAL CYCLE IN THE CZECH LANDS

Kateřina Rovenská

VEDOUCÍ PRÁCE

PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

2017

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání stejného nebo jiného titulu.

Podpis:

V Praze dne 12. 1.2017

Ráda bych poděkovala vedoucímu své práce Petru Janečkovi za jeho ochotu, trpělivost a entuziasmus, jímž mě vždy dokázal dodat chuť pokračovat v práci. Další dík patří mé skvělé rodině a zejména pak mamince, za její cenné rady, kritiku a závěrečnou korekturu práce. V neposlední řadě děkuji také svým přátelům, kteří mne vždy podporovali a věřili ve mně.

## ABSTRAKT:

Práce prezentuje typologický seznam způsobů věštění prováděných v období od začátku adventu až do dne Tří králů. Seznam je tvořen praktikami známými na území Čech, Moravy a Slezska od dob příchodu křesťanství až po současnost. Jednotlivé způsoby věštění jsou zde řazeny podle cíle věštby, nikoli chronologicky.

Rámec práce je tvořen obecným výkladem o věštění jako takovém jakožto kulturní praktice, společně s uvedením do kontextu slavení křesťanských Vánoc a také do problematiky soužití slovanské předkřesťanské kultury s kulturou křesťanskou v raném středověku.

Základem práce jsou etnografické údaje čerpané z děl Č. Zíbrta, J. I. Hanuše a dalších českých etnografů. Teoretická část práce vychází z prací religionistů, folkloristů a antropologů, např. M. Eliadeho, K. J. Erbeny a K. Richtera.

## KLÍČOVÁ SLOVA:

věštění, budoucnost, advent, Vánoce, Nový rok, nový rok, předkřesťanská kultura, křesťanská kultura, české území

## ABSTRACT:

My work presents a typological index of divination practices performed during an interval between the beginning of Advent and Epiphany (Three Kings' Day). This list is made of folk practices known in the Czech lands since advent of Christianity until now. Particular types of divination practices are sorted by goals achieved by divination, not chronologically.

Framework of this work is made by general interpretation of the divination itself as cultural practice with introduction to the context of Christian Christmas celebration and also to the problematics of coexistence of Slavic pre-Christian culture with Christian culture in early Middle Ages.

Main data use in my work are ethnographic data drawn from books of Č. Zíbrt, J. I. Hanuš and other Czech ethnographers. Theoretical parts are based on works of scholars of religion, folklorists and anthropologists such as M. Eliade, K. J. Erben or K. Richter.

## KEY WORDS:

divination, future, Advent, Christmas, New year, new year, pre-Christian culture, Christian culture, Czech lands

*„Hoj, ty Štědrý večere,  
ty tajemný svátku,  
cože komu dobrého  
neseš na památku?“*

K. J. Erben

<b>I. Úvod.....</b>	<b>5</b>
Úvodní slovo.....	5
1. Název a struktura práce.....	5
2. Metodologie.....	6
3. Literatura a prameny.....	7
4. Hranice tématu.....	8
4.1 Časové rozmezí .....	8
4.2 Vymezení základních pojmů.....	8
4.3 Historické vymezení práce.....	9
<b>II. Vánoce v české tradici.....</b>	<b>10</b>
1. Křesťanská církevní vánoční liturgie.....	10
2. Soužití církevní a předkřesťanské tradice.....	11
<b>III. Obecná charakteristika profétických praktik.....</b>	<b>13</b>
<b>IV. Věšebné techniky v českých Vánocích.....</b>	<b>15</b>
1. Manželství a potomci.....	16
1.1 Řezání barborky.....	16
1.2 Lití olova.....	17
1.3 Házení střevícem.....	17
1. 4 Házení na střechu.....	18
1.5 Házení jablečných slupek.....	18
1.6 Pohled na vodní hladinu.....	18
1.7 Pouštění skořápek po vodě.....	19
1.8 Třesení .....	20
1.9 Východ první hvězdy.....	21
1.10 Losování polínek.....	21
1.11 Losování pod polštářem.....	22

1.12 Losování pomocí zvířete .....	22
1.13 Vaření knedlíků.....	22
1.14 Opálání šátků.....	23
1.15 Hádání ze snů.....	23
1.16 Klepání na kurník.....	24
1.17 Konzumace jablka ve vratech.....	24
1.18 První setkání.....	24
1.19 Naslouchání zvukům.....	25
1.20 Úklid.....	25
1.21 Placka.....	26
1.22 Obejití vsi s ubrusem.....	26
1.23 Štěkání psa.....	26
1.24 Házení věnců na vánoční stromeček.....	26
1.25 Uschovávání oharků.....	27
1. 26 Potomstvo.....	27
2. Život a smrt.....	27
2.1 Krájení jablíčka.....	27
2.2 Pozorování stínu na zdi.....	28
2.3 Sledování plamínku.....	28
2.4 Počasí na den Mlád'átek.....	28
2.5 Hromádky soli a uhlí.....	29
2.6 Házení mincí do tříkrálové vody.....	29
2.7 Slepíčí pírko v bochníku chleba.....	29
2.8 Zvířecí hlasy.....	29
2.9 Prkno z rakve.....	29



2.10 Lichý/sudý počet .....	30
2.11 Cibule za trámem.....	30
2.12 Měření vody.....	30
3. Zdraví a nemoc.....	30
3.1 Počasí na den Mlád'átek.....	30
3.2 Pozorování stínu na zdi.....	31
3.3 Šchedrák .....	31
3.4 Kýchnutí .....	31
3.5 Losování stébel z došků.....	31
4. Štěstí a neštěstí.....	31
4.1 Hrášek ve vánočce.....	31
4.2 Hra v kostky.....	32
5. Hospodářská a zemědělská prosperita /bohatství.....	32
5.1 Rezivění nože.....	32
5.2 Pozorování oblohy .....	32
5.3 Mlha na den Mlád'átek.....	33
5.4 Dar od pastýře.....	33
5.5 Novoroční vejce.....	33
5.6 Polazník.....	33
5.7 Štědrovice.....	34
5.8 Krmení domácího ptactva.....	34
6. Počasí.....	34
6.1 Cibulový kalendář .....	35
6.2 Sklenice vody pod stolem.....	35
6.3 Počasí na Nový rok.....	35
6.4 Vítr na Štědrý večer a Boží hod.....	35

6.5 Vítr na den sv. Lucie.....	36
7. Obecná budoucnost.....	36
7.1 Lití olova.....	36
7.2 Pouštění skořápek po vodě.....	37
7.3 Odkrývání hrnečků.....	37
7.4 Polazník.....	38
7.5 Sledování pohybu kouře.....	38
7.6 Naslouchání zvukům.....	39
7.7 Hádání ze snů.....	39
7.8 Odraz v zrcadle.....	39
7.9 „Jak na Nový rok, tak po celý rok“ .....	39
7.10 Pohled do ohniště.....	40
7.11 Hádání z jablek a ořechů.....	40
7.12 Řezání barborky.....	41
8. Závěrečné shrnutí.....	41
<b>V. Pozadí věšteb na přelomu roku.....</b>	<b>42</b>
<b>VI. Závěr.....</b>	<b>44</b>
Bibliografie.....	46

# I. ÚVOD

## ÚVODNÍ SLOVO

Kdo by s dojetím a příjemným mrazením v zádech nevzpomínal na tajemné období adventu a Vánoc, kdy jako dítě netrpělivě vyčkával na Štědrý večer a příchod Ježíška s kupou dárků. Oprostité-li se od současné komercializované podoby těchto svátků, pod rouškou konzumu stále nacházíme to hřejivé tajemné kouzlo, které nás rozechvívalo v dětských letech.

Období proluté vůní cukroví a nazdobeného zeleného stromčku, prozářené světly na adventním věnci, která týden za týdnem domácnost přibližovala k neočekávanějšímu večeru roku. Nedočkavá dítko stejně jako jejich rodiče si své čekání krátila různými adventními a vánočními hrami, které zahrnovaly i věštění budoucnosti. Mezi nejoblíbenější patřilo krájení jablíčka, pouštění lodiček ze skořápek ořechů či řezání barborky. Tento výčet však zdaleka nevyčerpává množství nejrůznějších věšebných úkonů, kterými se naši předkové snažili v období adventu, Vánoc, ale i Nového roku zjistit svoji budoucnost a jimiž se ji snažíme poodhalovat i my dnes.

Koho by nelákalo nahlédnout za roušku neznáma a dozvědět se alespoň něco málo o tom, co ho čeká v příštím roce. Pro někoho je důležité vědět, zda bude v příštím roce zdrav, jiného zajímá, jak bude prosperovat jeho hospodářství. Staří lidé se pokusí zjistit, kolik času jim ještě na světě zbývá a naopak netrpělivá mládež své zkoumání budoucnosti zaměří na zjištění, zda může v příštím roce očekávat svatbu či jakého bude mít životního partnera.

Způsobů, jimiž se lze k odpovědi na své otázky dopracovat pomocí věštění, je nespočet. Cílem této práce bude v první řadě utřídit jednotlivé věšebné techniky prováděné v období vánočního a novoročního cyklu a seznámit čtenáře nejen s dosud existujícími a dodržovanými technikami věštění, ale také s těmi téměř zapomenutými. Čtenář má tedy možnost zhodnotit, které z nich jsou mu již známé, které nikoli, a jaký je jejich vzájemný poměr. V případě zájmu se pak může osobně podílet na zachování a jakémsi znovuoživení těch nejstarších praktik. Nabízím zde tedy jejich určitý přehled, podle něž by si mohl v případě, že zatouží po vlastní zkušenosti s věštěním, pohodlně zvolit téma věštění a jeho ideální formu.

Zároveň se také pokusím interpretovat důvod tak vysoké koncentrace *profétické* (věšebné) činnosti právě v tomto ročním období a jejich potenciálních významů pro aktéry, kteří ji praktikují. V řadě druhé bych ráda prozkoumala provázanost církevní vánoční tradice a předkřesťanských přežitků, které k Vánocům neodmyslitelně patří, mezi něž jednoznačně zařazujeme i věštění.

## 1. NÁZEV A STRUKTURA PRÁCE

Před tím, než se začnu věnovat samotnému obsahu práce, její struktuře, povaze pramenů a vymezení nejrůznějších hranic zvoleného tématu, považuji za nutné pozastavit se již u jejího názvu, který zní *Věšebné techniky vánočního cyklu v Českých zemích*.

Pro kalendářní období, jímž se práce zabývá, jsem do názvu práce zvolila výraz *vánoční cyklus*, ačkoli v odborné literatuře se běžně používá označení *adventní cyklus*. Jelikož se v práci

věnuji období příprav na Vánoce, čili adventu, ale zároveň také období po Vánocích, kdy ještě tyto svátky doznívají, považuji označení *vánoční cyklus* za vhodnější.

Prameny, z nichž jsem čerpala (podrobněji jim bude věnována následující podkapitola), se o problematice věštění zmiňují spíše okrajově a vždy v kontextu určitého svátku. To znamená, že například při popisování aktivit v den svatého Ondřeje je zmíněno věštění z nočního snu, díky němuž dívka (nebo chlapec) zjistila, kdo je jí souzen za manžela (manželku). Nebo při výčtu zvyků dodržovaných na svatou Barboru patří jedno místo takzvanému *řezání barborek*. Na nejružnější zvyky a také věštění je pochopitelně nejbohatší Štědrý den a především Štědrý večer. Z vánočních věštev můžeme zmínit například pouštění ořechových skořápek po vodě, které mělo odhalit budoucí osud členů rodiny; krájení jablíček prozrazující zdraví jedince v příštím roce nebo házení střevíce, které mělo dívce ukázat, zda se do roka provdá a půjde z domu či nikoli.

V případě, že se některá práce věnuje věšebné tematice v období Vánoc podrobněji, opět je čtenáři předložen určitý seznam jednotlivých způsobů věštění, který je ale taktéž postaven chronologicky, tedy podle toho, jak jdou po sobě jednotlivé svátky v kalendáři. Tuto formu dokumentace lidových zvyků, věštění, pověr atd. zavedl do středoevropské akademické tradice český mytolog Ignác Jan Hanuš.<sup>1</sup>

Svoji práci bych však ráda strukturovala jiným způsobem. Při studiu zvoleného tématu jsem zjistila, že je možné jednotlivé věšebné praktiky rozdělit do několika kategorií podle toho, jaké události mají v budoucnosti jedince provádějícího věštění za úkol předpovědět. Jsou to: *manželství a potomci; život a smrt; zdraví a nemoc; štěstí a neštěstí; hospodářská a zemědělská prosperita/bohatství; počasí; obecná budoucnost*. Tyto kategorie jsem si na základě studia pramenů sama vytvořila a pojmenovala. Každé z nich věnuji samostatnou podkapitolu, kde budou vyjmenovány a okomentovány jednotlivé věšebné techniky do dané kategorie zapadající. Usiluji tím o odlišný a potenciálně badatelsky zajímavější způsob uchopení daného tématu, který by mohl čtenáři poskytnout určitý rejstřík typů věštění v období konce roku, řazený primárně podle účelu věštby, který se až sekundárně zabývá přesným dnem a datem, kdy ideálně zvolenou věštbu provést. Jak uvidíme, některé věštby lze provádět v různé dny (například řezání *barborky* na sv. Ondřeje i na sv. Barboru, nebo pouštění svíček ve skořápkách ořechů o Štědrém večeru či na Tři krále), jiné se vztahují pouze k jednomu konkrétnímu dni (například počasí na den Mládí nebo povětrnostní podmínky na den sv. Lucie).

Pro úplnost v prvních dvou kapitolách pohovořím o věštění jako takovém (nejprve ve světovém měřítku a pak se zaměřením na prostor předkřesťanské Evropy) a dále o křesťanské vánoční liturgii v Čechách a její koexistenci s pohanskými či předkřesťanskými zvyky, které v našem případě představují rozličné způsoby nahlížení do budoucnosti.

## 2. METODOLOGIE

Metodologicky se v práci snoubí několik přístupů, z nichž dominantní je přístup deskriptivní a analytický. Základ práce je tvořen sumou nashromážděných etnografických dat, která jsou analyzována a následně zasazena do osnovy mnou vytvořených typologických kategorií (viz výše). Tyto analytické kategorie představují jednotlivé věšebné techniky, z nichž každá je

---

<sup>1</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860.

popsána podle svého průběhu a případně doplněna o své alternativy lišící se v menší či větší míře od „obecné“ podoby věštby.

Kapitoly týkající se kontextu věštění, soužití předkřesťanské kultury a křesťanství na našem území a pozadí věštění na přelomu roku jsou kombinací etnografického, antropologického a částečně také fenomenologického přístupu. Naopak se v celé práci snažím vyhnout jakékoli mezikulturní komparaci a zaměřit se především na vymezené téma, čili věštění na přelomu roku na českém území a jeho předkřesťanský základ.

### 3. LITERATURA A PRAMENY

Povaha pramenů využitých pro tuto práci je různorodá. Pro část zabývající se jednotlivými typy věštění a zároveň způsobu slavení adventu, Vánoc a Nového roku (v církevní i lidové tradici) jsem využívala převážně etnografický materiál, který popisuje nejrozličnější lidové zvyky, svátky, slavnosti, zábavy a obyčeje. Primární prameny pro mne představovaly práce Čenka Zíbrta<sup>2</sup> především články z jím redigovaného periodika sborník *Český lid* a dále dílo Ignáce Jana Hanuše: *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*<sup>3</sup>. Toto dílo je pokusem o rekonstrukci souboru slavností pohanských Slovanů, oslav, svátků a obyčejů, chronologicky seřazených od počátku až po konec roku, obohacených o mytologický a bájeslovný výklad.<sup>4</sup>

Jako sekundární literaturu jsem použila publikace českých etnografů Evy Večerkové<sup>5</sup>, Václava Frolce<sup>6</sup> a Jiřiny Langhammerové<sup>7</sup>. Tyto práce se taktéž věnují lidovým slavnostem, svátkům a obyčejům, jejichž výklad je řazen podobně jako v Hanušově či Zíbrtově díle v kalendářní posloupnosti. Jako doplňující pramen pro otázky magie a čarování jsem využila dílo Jamese George Frazera *Zlatá ratolest*.<sup>8</sup>

V kapitole shrnující církevní slavení Vánoc čerpám z knihy *Liturgie a život* od Klemense Richtera.<sup>9</sup>

Pro část práce, která je věnována věštění jako takovému, jsem využila E. E. Evans-Pritchardovo pro antropologii již klasického díla *Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande*<sup>10</sup>. Dále pak publikaci *Věštění a prorokování v archaických kulturách*<sup>11</sup> a *Encyklopedii náboženství*<sup>12</sup> fenomenologa Mircey Eliadeho.

<sup>2</sup> Zíbrt Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku*, Praha: Academia, 1995.

Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889.

Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006.

<sup>3</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860.

<sup>4</sup> Erben Karel Jaromír; Venceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (edd.), *Slovanské bájesloví*, Praha: Slovanský ústav AV ČR: Etnologický ústav AV ČR, 2009, str. 36–37.

<sup>5</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010.

Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015.

<sup>6</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001.

<sup>7</sup> Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004.

<sup>8</sup> Frazer James George, *Zlatá ratolest*, Praha: Mladá fronta, 1994.

<sup>9</sup> Richter Klemens, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad, 2003.

<sup>10</sup> Evans-Pritchard E. E., *Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande*, Oxford: Clarendon Press, 1976.

<sup>11</sup> Uspořádal Vítěk Tomáš, Starý Jiří a Antalík Dalibor, *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, Praha: Herrmann & synové, 2006.

<sup>12</sup> Eliade Mircea, *The Encyclopedia of Religion*, New York: Macmillan Publishing Company, 1987.

V neposlední řadě je třeba zmínit klasické dílo *Mýtus o věčném návratu*<sup>13</sup>, jehož autorem je také Mircea Eliade a knihu *Slovanské bájesloví* Karla Jaromíra Erbena<sup>14</sup>. Tato díla jsem použila jako opěrný bod pro teoretickou část, v níž se pokouším objasnit lokálně kulturně-specifickou, ale v lecčem i antropologicky univerzální lidskou touhu po odhalení své budoucnosti právě v období Vánoc.

## 4. HRANICE TÉMATU

### 4.1 ČASOVÉ ROZMEZÍ

Ačkoli jsem již na začátku uvedla, že pro řazení jednotlivých způsobů věštění použiji odlišný vzorec od v domácích etnologických vědách běžně užívaného chronologického, je nezbytné vymezit hranice časového období, z něhož dané praktiky vybírám.

Za krajní hranici tohoto cyklu považuji počátek období adventu, který začíná první nedělí v rozmezí dnů od 27. listopadu až do 3. prosince tak, že poslední ze čtyř adventních nedělí musí předcházet 25. prosinci.<sup>15</sup> Prvním dnem v tomto týdnu, kdy se hojně provádí domácí věštby, je však 30. listopad a tedy svátek svatého Ondřeje, respektive noc před tímto svátkem.

Čas, kdy lidé nejaktivněji věstili svůj osud, není ukončen oslavami Nového roku, jak by se mohlo zdát. Posledním datem, které tvoří druhou hranici mého zaměření, je 6. leden, svátek Tří králů a opět zejména jeho předvečer (období Vánoc trvá v církevním kalendáři od 24. prosince do 6. ledna<sup>16</sup>). Pohybujeme se tedy v době mezi 30. listopadem a 6. lednem.

Pro úplnost zde přeci jen zdůrazním konkrétní dny mezi těmito vytyčenými hranicemi věnované věštění, abych tak čtenáři usnadnila zasazení jednotlivých dnů do správného časového horizontu. Patří sem *den svaté Barbory* 4. prosince, *den svaté Lucie* 13. prosince, *den svatého Tomáše* 21. prosince, *Štědrý den* a *Štědrý večer* 24. prosince, *Boží hod* 25. prosince, *den svatého Štěpána* 26. prosince, *svátek Mlád'átek betlémských* 28. prosince, *Silvestr* 31. prosince a *Nový rok* 1. ledna.

### 4.2 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Aby bylo ohraničení tématu mé práce kompletní, je nutné vymezit některé pojmy, jež jsou pro tuto práci relevantní.

Primárním a nejpodstatnějším termínem je pro mne pochopitelně „věštění“. Tento pojem je zde třeba chápat jako soubor úkonů jednoho či více jedinců prováděných za účelem nahlédnutí budoucnosti. Dále se jedná o takzvané *induktivní věštění*, které funguje na základě interpretace věštných znamení, vykládaných v konkrétní situaci<sup>17</sup>. Věštění a jeho jednotlivým podobám zde bude vyhrazena samostatná kapitola, proto se jím v tuto chvíli nebudu podrobněji věnovat.

V pramenech se vedle pojmu „věštění“ velmi často vyskytuje pojem „čarování“ nebo „magie“. A skutečně i úkony těmito termíny označované se často prováděly v určitý den společně. Oba pojmy, jak věštění, tak magie, představují něco jiného, ačkoli se můžou shodně vztahovat

<sup>13</sup> Eliade Mircea, *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, Praha: Oikoymenth, 2009.

<sup>14</sup> Erben Karel Jaromír; Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (edd.), *Slovanské bájesloví*, Praha: Slovanský ústav AV ČR: Etnologický ústav AV ČR, 2009.

<sup>15</sup> Večerková Eva, *Obyčejí a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 349.

<sup>16</sup> Tamtéž, str. 394.

<sup>17</sup> Vitek Tomáš, Starý Jiří a Antalík Dalibor, *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, Praha: Herrmann & synové, 2006, str. 10.

k budoucnosti. Je tedy třeba vymezit odlišný způsob, kterým fungují.

Jak jsem psala výše, věštění člověku dovoluje nahlédnout do budoucnosti na základě výkladu určitých nahodilých jevů a znamení, která se mu zjeví na základě vykonání předepsaného postupu věštby. Například, když dívky hází střevícem přes rameno, aby zjistily, zda se vdají, sledují špičku střevíce. Pokud směřuje ke dveřím, čeká dívku veselka, pokud směřuje do světnice, dívka se v příštím roce ještě nevdá.

Naopak při čarování se provádějí taktéž předepsané (zaručeně fungující) úkony, za účelem zajištění cíle, pro něž se akce koná. Ty mohou mít ochranné účinky nebo naopak škodlivé. Zároveň může být magie pozitivní (aby se v příštím roce domácnosti dobře dařilo), ale i negativní (aby čarodějnice nemohla proklít dobytek).

Takové domácí čarování se dělalo například v den svaté Lucie:

„Další praktikou bylo odkládání polínek. Na Mnichovohradištsku měla hospodyně každý den v čase od sv. Lucie do Božího narození odhodit polínko a na Boží narození, jestliže s nimi zatopila, žádná čarodějnice se neudrží a musí přijít k ohni tohoto stavení; uhlíky z dříví se pak nesmí žádnému dát, sice by mu čarodějnice škodila.“<sup>18</sup>

Rozdíl mezi věštěním a čarováním je tedy především v tom, že to, co nám na konci odhalí věštba, nemůžeme sami ovlivnit, zatímco čarování provádíme s konkrétním záměrem a jeho výsledek předem očekáváme.

#### 4.3 HISTORICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE

Poslední úhel pohledu, jímž je třeba se na celé téma podívat a vymezit jej, je historický kontext. Nejprve je třeba zdůraznit, že se snažím zaměřovat pouze na území Českých zemí. Tím mám na mysli současné Čechy, Moravu a Slezsko. Tuto snahu však ztěžuje fakt, že naše území se v průběhu staletí různě transformovalo podle dobové historické situace. Proto se snažím chápat jako České země každou jejich historickou podobu.

Období, jímž se zabývám, tudíž představuje dlouhý časový úsek, jehož počátek sahá až do raného středověku, kdy k nám bylo přineseno křesťanství a poprvé se začalo konfrontovat a učit se žít s pohanstvím, a táhne se nepřetržitou časovou linií dějin až po současnost.

První zmínka o slavení Vánoc u nás pochází až z konce 14. století, z doby vlády Václava IV. Benediktin Jan z Holešova ve svém traktátu popisuje způsob slavení Vánoc v době Karla IV. Dílo je zachováno v několika opisech, z nichž nejspolehlivější je *De VII consuetudinibus popularibus in vigilia Nativitatis Christi*<sup>19</sup> a je považováno za nejvýznamnější zdroj informací o slavení Vánoc ve středověku. Jak poukázal Čeněk Zíbrt, je překvapivé, že většina zvyků (a tudíž i věštebných praktik) popisovaných v tomto traktátu, se zachovala do současnosti<sup>20</sup>. Úkolem této práce tedy je zaznamenat a pokud možno popsat věštebné praktiky, které se na našem území v průběhu staletí vyskytovaly, provozovaly a především byly popsány a zachovaly se do současnosti, ať jen jako vzpomínka nebo dosud živý a každoročně prováděný obyčej.

<sup>18</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 384.

<sup>19</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 44.

<sup>20</sup> Tamtéž, str. 48.

## II. VÁNOCE V ČESKÉ TRADICI

Ať jsou již Vánoce v Českých zemích jakkoli propojením křesťanské tradice s tradicí předkřesťanskou, ať je dnes jakkoli těžké rozeznat, která z těchto dvou se napojila na základový kámen té druhé, je jisté, že pro většinovou společnost jsou zde Vánoce křesťanským svátkem oslavujícím narození Ježíše Krista.

Aby byl můj výklad zařazen do určitého rámce, považuji za nutné stručně zde shrnout nejprve církevní formu oslavy Vánoc a následně zevrubně představit symbiózu církevní a předkřesťanské tradice, která na našem prostoru v průběhu času vykrystalizovala. A to nejen v kontextu oslav Vánoc a přelomu starého a nového roku, ale též v postoji církve v raném středověku k předkřesťanským lidovým zvyklostem, s nimiž byla nucena se vypořádat. Mezi tyto zvyklosti patřila také důvěra venkovského lidu v magii a věštění.

### 1. KŘESŤANSKÁ CÍRKEVNÍ VÁNOČNÍ LITURGIE

Jak je zdůrazněno již v úvodu, vánoční období nezačíná v den Božího narození (25. prosince), nýbrž již o čtyři týdny dříve, a to s počátkem adventu. Advent je období očekávání příchodu Ježíše Krista, je ale zároveň počátkem nového liturgického roku. Začíná nedělí nejbližší 30. listopadu a jeho počátek se tak může pohybovat v rozmezí 27. listopadu až 3. prosince. Spolu s počátkem adventu nastává doba předvánočního půstu, zklidnění, usebrání, pokání a v neposlední řadě ukončení veselých kratochvílí. Lidé v této době prožívají jakési dvojí očekávání příchodu Vykupitele. Zaprvé jako připomínku jeho zrození, zadruhé ve smyslu jeho budoucího návratu. Nejvýznamnějšími dny ve čtyřech adventních týdnech jsou neděle (*železná, bronzová, stříbrná, zlatá*), při nichž se také postupně zapalují svíce na adventním věnci. V období adventu také každé ráno od prvního dne až do 16. prosince probíhají ranní mše takzvané *roráty*, dále pak se v celém adventním období konají večerní pobožnosti nazývané *nešpory*.

Čas adventu končí příchodem tak dlouho očekávaného vyvrcholení tohoto období. Nastává Štědrý den či spíše Štědrý večer jakožto předvečer narození Spasitele. Mše sloužená na Štědrý den ráno ještě náleží do adventního období. Stěžejním okamžikem je půlnoční mše probíhající na přelomu 24. a 25. prosincem, která již patří k Vánocům. Pro církev tedy Vánoce začínají právě na Boží hod. Období půstu je u konce a nastává období veselí, hodování a oslav. Na Boží hod se během dne slouží tři mše, při nichž jsou předčítány pasáže z Bible hovořící o zrození Páně. Je to půlnoční mše v noci, pastýřská mše ráno a slavná mše v průběhu dne.

Po Vánocích následuje *oktáv* čili týden svátečních liturgických oslav, v němž jsou nejvýznamnější tyto svátky: svátek svatého Štěpána (26. prosince) jakožto prvního mučedníka, památka apoštola a evangelisty Jana (27. prosince) a dne Mlád'átek betlémských (28. prosince) jako památka Herodem povražděných betlémských neviňátek. Během neděle v oktávu se slaví poměrně mladý svátek Svaté Rodiny.

Posledním dnem oktávu je 1. leden, Nový rok. V tento den církev slaví mariánský svátek nazvaný slavnost Boží Matky Marie.

Dalším vrcholem Vánočních svátků je v církvi *Epifanie* (Zjevení Páně) slavené 6. ledna tedy na Tři krále. Je to svátek, kdy se plně projevila spasitelská moc Ježíše Krista. Nedělí po tomto



svátku se pak uzavírá období Vánoc. V ten den se slaví křest Páně a jeho obdaření Duchem svatým a mocí.<sup>21</sup>

Jak je zřejmé, zmíněné mše konající se v určitý čas v kostelích v širokém kruhu věřících jsou doplňovány soukromými domácími pobožnostmi, a jak dále uvidíme, také lidovými zvyky a obyčeji, které s křesťanskou tradicí nemají téměř nic společného. To vše však již dnes tvoří nedílnou součást vánočních svátků a jejich magické atmosféry.

## 2. SOUŽITÍ CÍRKEVNÍ A PŘEDKŘESŤANSKÉ TRADICE

S příchodem křesťanství v 9. století na naše území došlo k nevyhnutelné konfrontaci dvou zcela odlišných náboženských tradic. Ačkoli se nejednalo o snadný proces, christianizace byla nakonec úspěšná a místní obyvatelstvo alespoň „naoko“ přijalo křesťanství za své nové náboženství. Jejich původní religiózní praktiky však byly houževnaté a nevzdávaly se bez boje. Přestože lidé začali uctívat křesťanského Boha a chodit do kostelů, určitých zvyklostí zakořeněných hluboko v jejich osobní tradici se nevzdávali. Mezi takové „přežitky“ patřilo například uctívání studánek a hájů, víra v nadpřirozené bytosti obývající domácí, domestikovaný i divoký přírodní prostor a v neposlední řadě také domácí magie a věštění. Největší podíl ve výčtu věštebných médií zatupovala zvířata nejrůznějších druhů, ale hojně se užívalo též věštění z přírodních jevů, z dlaně, z kýchání či ohně. Křesťanští duchovní se tyto „nešvary“ chápané jako hrátky s ďáblem a zlými duchy všemožně snažili lid odnaučit a to pomocí nejrůznějších sankcí. To ovšem evidentně nemělo kýžený efekt vzhledem k tomu, že některé z těchto zvyků přežily několik staletí a jsou praktikovány dodnes, byť jen jako zábavný prvek zpestřující nejrůznější svátky, Vánoce nevyjímaje. Je zajímavé podotknout, že urputná snaha církevních hodnostářů o vymýcení těchto zvyklostí jakožto neexistujících nesmyslů zároveň poukazovala na jejich vlastní vnitřní důvěru a pocit ohrožení těmito praktikami.<sup>22</sup> Podívejme se nyní na některé vybrané případy lidových věštev a boje církve proti takovýmto pohanským zvykům, jež zaznamenal ve své publikaci *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. Věku* Čeněk Zíbrt. V tomto díle se autor pokouší o výklad třiceti nápisů z díla *Indiculus superstitionum et paganiarum*, které vzniklo na počátku středověku a komentuje soudobé poměry v době, kdy se křesťanství pokoušelo převzít vládu nad pohanskými společnostmi. Zmíněných třicet nápisů pak představuje seznam pohanských pověr a obyčejů, které pravděpodobně církev zapovídala.<sup>23</sup>

*„Pes podle podání lidového vyje, když se příkrádá smrt do chaty, kohout svým hlasem zapuzuje příšery noční, kukačka věští, za kolik let kdo umře nebo za kolik let bude veselka. Zejména v některou dobu nabývají zvířata moci čarodějně, jako na př. o dvanácté hodině v tajuplnou noc štědrovečerní rozmlouvají prý zvířata mezi sebou a kdo jde na posluhy, dozvídá se, co se přihodí hospodáři a domu v budoucím roku. Tyto zkazky nekolují toliko mezi lidem prostým. Vlivem starých tradic nabyly důvěry, často utajované, i ve vrstvách inteligentních.“*<sup>24</sup> Z této výpovědi je zřejmé, že autorita dávných tradic byla natolik silná, že se dokázala navrátit i mezi vyšší společenské vrstvy, kde přežívala přinejmenším jako forma zábavy během svátečních kratochvílí.

Mezi zvířata obdařená mocí předpovídat budoucnost patřili v pohanských či lépe řečeno

<sup>21</sup> Richter Klemens, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad, 2003, str. 135–149.

<sup>22</sup> Zíbrt Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. Věku*, Praha: Academia, 1995, str. 69.

<sup>23</sup> Tamtéž, str. 6–8.

<sup>24</sup> Tamtéž, str. 65–66.

nekřesťanských společnostech například také koně, zajíci, vlci, čápi, straky, vrabci, myši i hadi. „Jako všude jinde, tak také u Čechů kárali duchovní pověrečné věštby. Kazatel v Homiliáři Opatovickém<sup>25</sup> často vyčítá svým posluchačům vrstevníkům v XII. věku, že se vydávají na ďábelské, pohanské věštby. Věštby ze zvířat udržovaly se dlouho u starých Čechů s neumenšenou zálibou. Z kusých narážek o tom vybíráme zevrubné svědectví Mat. Poličanského, jenž v knize, vydané r. 1613 líčí, jak byla tehda oblíbena věštba ze zvířat. Zmiňuje se o věštbách týchž, které všude jinde jsou doloženy, jak bylo ukázáno v předchozím výkladu... Jiní opět toho (prvního) příkázání sou přestupníci, že všeliké živé stvoření, jakož prvé povědíno jest, za náké své bůžky a pomocníky k svému štěstí mají, ač taková pověra někdy mezi pohany byla, ale však nyní mezi námi křesťany mnohým se taková bludová a pověry nacházejí, a zvláště mezi Moskvany, Litvany, Prusáky, Rusáky, ba ano mezi některými námi v této české zemi a nejvíce mezi obecným lidem: za pravé to mají a drží, když nejprve z jara hada živého uhlídá, an po zemi leze, že ten rok stonati nebude a na zdraví a jiným štěstí míti bude, a pakli uzří mrtvého, zabitého, že tento rok žádného štěstí, ani na statku, ani na hovědech, ani na svém zdraví míti nebude. A jiní uhlídají ho ve dvoře a zvláště, když jest veliký, jmenují ho šťastným, starým hospodářem.“<sup>26</sup> Tento úryvek představuje jeden z příkladů dokazujících, že ačkoli byl určitý čas pro věštby příhodnější než jiný, v jistém ohledu byly denním chlebem a mohly lidem pomáhat v každodenním rozhodování (například pokud přes cestu přeběhnul zajíc, jednalo se o špatné znamení a naopak pokud přes cestu přeběhnul vlk, bylo to znamení dobré<sup>27</sup>). Dále úryvek jasně poukazuje na základ věšebních praktik společný širokému evropskému prostoru, který před příchodem křesťanství ovládaly slovanské kmeny.

„S cizími zákazy kultu pramenů shodují se zápovědi staročeské, které vyhlašují lidové obřady a oběti při pramenech za ohašné pohanství. Podle Kosmovy zprávy zapověděl kníže Břetislav II. r. 1092 pověřivé zvyky, které konal prostý lid, napolo prý ještě pohanský, o letnicích v úterý nebo ve středu, přinášeje oběti pramenům, zabíjel tu zvířata za oběti bytostem bájeslovným, podle mravokárce křesťanského » zlým duchům«... Z pohanských obřadů při pramenech, při vodách, o nichž se zachovala podrobná zpráva a jež podnes se udržují v lidovém podání, důležitý je obyčej, zapsaný od Burcharda Wormského. Ukládá dvacet dní pokání o chlebě a vodě těm, kdo strojí obřad pohanský asi tímto způsobem: Když dlouho neprší, shromáždí se dívky a zvolí si jednu za svou vůdkyni. Tato, zbavena jsouc všeho roucha, vedena jest od svých družek za město. Když najdou rostlinu blín, vytrhne dívka malíčkem pravé ruky bylinu, kterouž jí potom uvazují na malíček pravé nohy. Dívky nesou ratolesti a vedou dívku, jež vleče za sebou blín, k nejbližší řece, tam potápějí, postříkují metlami a doufají, že přijde vláha. Pak vedou dívku za ruce pozpátku k osadě.“<sup>28</sup> V této části textu vidíme zaprvé ukázkou rituálu spojeného s vírou v magickou moc vodních ploch a řek a zadruhé výměru trestu za takové počínání. V podobném duchu se nesly tresty i za praktikování dalších pohanských obyčejů.

Během kázání také nebylo neobvyklé, že byli posluchači vyzýváni, aby udávali například lidové zažehnače, kouzelníky a čarodějnice, kteří měli být na patřičných místech vyvedeni z bludu. A dále pak byli posluchači nabádáni, aby se oni sami s jakýmkoli problémem, nemocí či potřebou pomoci utíkali ke křesťanskému Bohu a jeho pozemským kněžím.<sup>29</sup>

<sup>25</sup> Homiliář opatovický je kniha kázání z 12. století vzniklá na našem území, sloužící jako nedocenitelný zdroj informací o počátcích křesťanství u nás a zároveň o pohanských kořenech místního obyvatelstva, které ve formě nejrůznějších zvyků přežívalo mezi lidem nadále i po christianizaci, a které se právě ve svých kázáních duchovní pokoušeli lid odnaučit.

<sup>26</sup> Tamtéž, str. 70–71.

<sup>27</sup> Tamtéž, str. 71.

<sup>28</sup> Tamtéž, str. 53–54.

<sup>29</sup> Tamtéž, str. 60.

Jedním ze způsobů, jímž se křesťanští duchovní pokoušeli odpoutat lid od původních svátků, slavností, obřadů, zvyků a posvátných bytostí, bylo dosazování křesťanských svátků a svatých do kalendáře na místo svátků a posvátných bytostí s podobnými „kompetencemi“ zakořeněných tak hluboko v lidové tradici. A tak si pozvolna obě náboženské kultury začaly rozumět, lidé pomalu přijímali nové náboženství, které se již nejevilo tak cizí po tom, co se částečně prolnulo se starou tradicí. Nebylo to však jen křesťanství, které, jak jistě původně zamýšlelo, ovlivnilo pohanský pohled na svět, ale i původní předkřesťanská tradice a její přesah do doby christianizace měly vliv na vývoj nového křesťanského náboženství u nás. Postupem času tedy nakonec došlo k jakémusi symbiotickému soužití a to natolik dobrému, že v dnešní době jsou již ony dvě stránky natolik propojené, že je od sebe zaprvé nelze oddělit a za druhé mnohdy ani odlišit.<sup>30</sup>

Stejně tak se dodnes snoubí i ve vánočních svátcích tradice předkřesťanská s křesťanskou. Předkřesťanská tradice se projevuje především v lidových vrstvách, v lidových zvycích, obyčejích a praktikách, které v domácím prostředí doplňují veřejné církevní vánoční rituály. Ačkoli počátky soužití těchto dvou tradic nebyly jednoduché, jedno je jisté - oba tyto aspekty způsobu slavení vánočních svátků, jež nakonec našly společné východisko, se nyní navzájem synkreticky doplňují a jeden bez druhého si již nelze představit.

### III. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PROFÉTICKÝCH PRAKTIK

Předtím, než přejdu k samotným věštebným technikám, které byly a jsou praktikovány v Českých zemích, pojednám v této kapitole o věštění jako takovém. O jeho funkci ve světovém, ale především v evropském měřítku a dále o jednotlivých způsobech věštění, s nimiž se lze setkat. Čtenáři by tento stručný výklad měl poskytnout schopnost snazší orientace v základech problematiky věštění a dále také zevrubné povědomí o významu věšebné praxe a jeho možných formách. Tyto formy čtenář může následně porovnat s těmi, s nimiž se setkáváme v našem geografickém i historickém prostoru.

Věštění v nejrozličnějších podobách je fenoménem, který je možno nalézt ve všech světových kulturách napříč historií i geografickou polohou. Je zřejmé, že lidstvu je vlastní touha po poznání věcí budoucích, touha po možnosti nahlédnout do budoucnosti svého osudu a odhalení jedinci dosud neznámých informací, jež nelze získat jiným než věštebným způsobem.

Mircea Eliade ve své *Encyklopedii náboženství* uvádí systematickou typologii věštění. Pro účel této práce bude vhodné ji zde představit.

Eliade věštění rozděluje do tří základních skupin, které se dále větví na podskupiny, z nichž každá obsahuje množinu jednotlivých typů věštění. Základní skupiny představují 1) Intuitivní věštění, 2) Posesivní věštění, 3) Věštění pomocí moudrosti. Skupina 1 se dále dělí na podskupiny a) Tušení a předtuchy, b) Vhledy duchovních mistrů, světců a guruů. Skupina 2 se skládá z podskupin a) Posednutí nelidských prostředníků, b) Posednutí lidských prostředníků.

Tyto skupiny lze ještě rozdělit na věštění pasivní a aktivní. První případ se týká extatických

---

<sup>30</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 23.

případů věštění, kdy k věstci přichází inspirace od ominózní síly, aniž by si ji sám navozoval. Ve chvíli, kdy si takový stav navodí sám, jedná se již o aktivní věštění. Aktivní způsoby věštění jsou všechny způsoby naučené a umělé, způsoby pouze rozpoznávající věštná znamení či připravující si „půdu“ pro jejich rozpoznání.<sup>31</sup>

Nyní se detailněji zaměříme na to, co zmíněné skupiny v praxi představují a doplníme je o konkrétní příklady způsobů věštění. První skupina obsahuje případy věštění, kdy věstec spontánně vidí do budoucnosti. Toto umění však náleží především zkušeným či přímo specializovaným věstcům spíše než „laikům“. Eliade považuje intuitivní věštění za jednu z jeho nejzákladnějších forem, z níž se dále rozvíjejí ostatní formy. Tento způsob předpovídání budoucnosti nacházíme u afrických kmenů stejně jako v hinduismu či chasidském judaismu.<sup>32</sup>

Druhá skupina, čili posesivní věštění, spočívá v prolamování transcendentna či promlouvání duchovních bytostí do našeho světa skrz neživé předměty, přírodní jevy, zvířata, ale také skrz lidské osoby. Předpověď z neobvyklého chování živých či neživých médií pak mohou vyvozovat specialisté, ale též laici seznámení s věštebnou problematikou. Způsobů tohoto typu věštění je mnoho. Eliade uvádí tyto: věštění z nahodilých pohybů nebeských těles (meteorologie), věštění z ohně (pyromancie), věštění z vody (hydromancie), věštění z hodů kostkami (lithomancie), věštění z nahodilých jevů (kleromancie), věštění z letu ptáků (ornitomancie), a dále věštění z chování nejrůznějších zvířat. Následující příklady vyžadují lidského prostředníka: věštění ze záškubů těla či bolesti, věštění ze snů (oniromancie), věštění z řeči nahodilým jazykem (glossolalie), věštění při spiritualistických seancích, proroctví (kdy si médium částečně uvědomuje sebe i své okolí), věštění pomocí úplného věšteckého vytržení (kdy vládu nad médiem přebírají duchovní bytosti, tedy médium ztrácí vědomí sebe i svého okolí).

Praktikování výše uvedeného věštění je doloženo například v antickém Řecku a Římě, Blízkém východě, Mexiku, středověké Evropě i u afrických kmenů.

Skupina třetí týkající se věštění pomocí moudrosti spočívá ve čtení neosobních schémat reality jako například věštění z časových schémat pohybů planet (astrologie), věštění ze schémat zemských útvarů (geomantie), čtení z částí těla ovlivňovaných astrologickými silami: čtení z dlaně (chiromantie), z jater (hepatoscopie), z vnitřností (haruspicie), z tvaru hlavy (frenologie), a dále věštění z čísel (numerologie). Jedná se o neextatický „rozumový“ typ věštění založený na přesných výpočtech, znalostech vesmírných pochodů a vzdělání.

Ohromný rozkvět zaznamenala předpověď budoucnosti na základě výpočtů pohybu vesmírných těles v helénistickém světě, v hinduismu je astrologie jako taková součástí každodenního života dodnes. Není neznámým faktem, že astrologii využívali také nacisté během druhé světové války jako politický nástroj a podporu válečné strategie. Numerologie se silně rozvinula například v Číně jako věštebný systém zvaný *I ching*, ale taktéž v judaismu<sup>33</sup>.

Slovanský předkřesťanský prostor byl neméně bohatý na nejrůznější způsoby věštění. Lze je rozdělit na tři hlavní kategorie: „1. věštění z vnitřních psychických stavů, tj. z předtuch, snů, halucinací, extáze a vůbec z paranormálních duševních schopností, jež jsou předmětem studia současné psychotroniky; 2. z vnějších znamení, vesměs nahodilých – z pohybů nebeských těles, z ohně, z letu ptáků,

<sup>31</sup> Uspořádal Vítěk Tomáš, Starý Jiří a Antalík Dalibor, *Věštění a proročování v archaických kulturách*, Praha: Herrmann & synové, 2006.

<sup>32</sup> Eliade Mircea, *The Encyclopedia of Religion*, New York: Macmillan Publishing Company, 1987, str. 376.

<sup>33</sup> Tamtéž, str. 375–381.

z pohybu, z vnitřností a kostí zvířat, z chování dětí, z nahodilých setkání, z mimovolných tělesných pohybů, např. kýchnutí, apod.; 3. ze záměrně navozených situací: z losování, lití vosku nebo olova, z polohy odhozených předmětů, z pohybu předmětů hozených do vody atd.“<sup>34</sup>

Do první skupiny se řadí věštění skrze schopnost uvést sám sebe do jasnozřivého vytržení. Možnost, jak se do takového transu dostat, představoval například pohled na vodní hladinu či blyštící se předmět. Dále se věstilo ze sluchových halucinací a zvuků přírody, ale také z halucinací dotykových. Velký význam pak hrálo věštění ze snů buď spontánní, nebo uměle navozené například konzumací přesoleného pečiva před spaním.

Druhá skupina interpretace věštných znamení zahrnuje například výklad pohybu nebeských těles, pozorování počasí, a meteorologických jevů (např. duhy), věštění z ohně, letu ptáků a pro Slované zvláště důležité věštění s pomocí koně (hippomancie). Budoucnost mohlo předpovědět i náhodné setkání s určitými druhy zvířat nebo zkoumání zvířecích vnitřností a kostí. Známou formu věštění představoval i výklad nahodilých tělesných projevů, jako například kýchnutí.

Poslední skupina patří uměle vytvářené věšebné situace. Kupříkladu losování jako takové, losování předmětů ponořených ve vodě, házení předmětů přes hlavu (např. střevíc), pouštění předmětů po vodě (např. věnečky, svíčky, vlasy, byliny), dále věštění z čar náhodně nakreslených do popela (odtud výraz *čarování*), lití olova do vody. Konkrétní příklad věštění za pomoci koně pochází z chrámů v Arkoně, Retře a Štětíně, kde kněží převáděli koně přes kopí rozložená na zemi. Pokud se jich kůň dotkl, považovalo se to za šťastné znamení<sup>35</sup>.

## IV. VĚŠTEBNÉ TECHNIKY V ČESKÝCH VÁNOCÍCH

Nyní se již dostáváme k centrální kapitole této práce věnované samotným lidovým technikám věštění, které se již od počátků slavení Vánoc v Českých zemích prolínaly s křesťanskou církevní tradicí a které se v různých podobách zachovaly až do dnešní doby.

Jak jsem již nastínila v úvodu, vytvořila jsem několik vlastních kategorií, do nichž budou jednotlivé profétické techniky zařazeny (*manželství a potomci; život a smrt; zdraví a nemoc; štěstí a neštěstí; hospodářská a zemědělská prosperita/bohatství; počasí; obecná budoucnost*). Tyto kategorie jsem si analyticky vytvořila při prvotním studiu pramenů. Domnívám se, že je užitečnější radit jednotlivé techniky podle jejich zaměření namísto podle data, kdy se praktikují, jelikož člověk se k věštění uchyluje již s určitou otázkou či cílem.

U některých praktik však dochází k tomu, že na základě lokálních tradic vyhovují svým zaměřením hned několika z těchto kategorií. Proto v případě, že *a)* určitý způsob užití markantně převáží nad jinými, danou praktiku umístím pouze do jedné vyhovující kategorie nebo *b)* pokud budou tyto různé způsoby aplikace vyvážené, zmíním je na několika příslušných místech najednou.

Při studiu pramenů jsem se setkala s nespočtem jednotlivých domácích věštění, která měla navíc desítky různých více či méně upravených verzí souvisejících s lokálními tradicemi.

<sup>34</sup> Váňa Zdeněk, *Svět slovanských bohů a démonů*, Praha: Panorama, 1990, str. 240–241.

<sup>35</sup> Tamtéž, str. 240–248.

Množství příkladů tedy exponenciálně rostlo a s ním i materiál, který by mohl být zpracován v mnohem obsáhlejší práci, než je práce bakalářská. Z toho důvodu jsem se rozhodla vytvořit jakýsi ideální typ podoby jednotlivých věštebných technik, k nimž podle potřeby přidávám jako zajímavost některé z jejich nejméně obvyklých krajových podob.

## 1. MANŽELSTVÍ A POTOMCI

První a současně nejobsáhlejší z kategorií se týká odhalování totožnosti budoucích partnerů a partnerek, manželů a manželek, povolání a společenského postavení budoucích partnerů, jejich vzhledu a povahy. Dále napovídání směru, z něž dotyčný přijde, či kam se například dívka provdá, zda bude její milý vdovec či svobodný. K čemu by však byly dobré tyto detaily, aniž bychom se dozvěděli, zda se budeme vdávat či ženit již v příštím roce, případně kolik let nám do svatby zbývá? I na tyto otázky lze pomocí správného věštění získat odpovědi. Okrajovým tématem věštění, které však s uzavřením manželství úzce souvisí, je plození potomstva a předpovídání jeho pohlaví.

Toto vše lze zjistit pomocí daných věštebných úkonů, jimž bude věnována celá tato podkapitola. Jak uvidíme, jejich škála je velmi pestrá a zahrnuje i mnohé překvapivé postupy domácího věštění.

### 1.1 ŘEZÁNÍ BARBORKY

Takzvaná *barborka* je označení pro větvíčku ovocného stromu (nejběžněji třešně, ale často i višně, jabloně, švestky nebo jakéhokoli jiného ovocného stromu) uříznutou na svátek svaté Barbory, tedy 4. prosince (ideálně před východem slunce). Dívka (v některých oblastech i chlapec) si takovouto větvíčku po uříznutí přinese domů, dá ji do vázičky s vodou nebo do květináče a každý den až do Štědrého večera ji zalévá čistou vodou (často vlastními ústy a na lačný žaludek nabranou<sup>36</sup>). Pokud větvíčka do Štědrého večera vykvete, dívka se v příštím roce provdá. Stejný postup lze provést již 30. listopadu, což je den svatého Ondřeje.

Další možností, jak s rozkvetlou větvíčkou zacházet, bylo vzít ji na půlnoční mši a sledovat, se kterým hochem se dívka potká u kroupky. To měl být její nastávající. Nebo mohla z pohledu skrz věneček z rozkvetlých větvíček v kostele taktéž spatřit svého budoucího manžela<sup>37</sup>.

---

<sup>36</sup> Příklad kombinace homeopatické a kontaktní magie. Homeopatická magie funguje na principu napodobení (imitace) - kdy napodobovaná věc se má odehrát i ve skutečnosti; kontaktní magie na základě styčnosti - kdy věci jednou spojené, mohou se nadále ovlivňovat i po svém oddělení. Zde voda vylitá z úst dívky na větvíčku zajišťující předpověď manželství pouze oné dívce, která větvíčku zalévala a to díky přímému kontaktu dívky s vodou, představuje kontaktní magii. Následné rozkvetení či nerozkvetení zalévané větvíčky imituje ověnění nevěsty závojem. Viz Frazer James George, *Zlatá ratolest*, Praha: Mladá fronta, 1994, str. 18 – 48.

<sup>37</sup> Petrák Josef, *Nadílka na sv. Barboru, Mikuláše, Lucii a o vánocích*, Český lid, roč. X., 1901, str. 131.

Denková Anna, *Štědrovečerní obyčej českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 105–107.

Šubert E., *Vánoční obyčej na Velkokroměřížsku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 97.

Smutný J., *Vánoční obyčej a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 109.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohancko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 226, 227.

Večerková Eva, *Obyčej a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 355.

## 1.2 LITÍ OLOVA

Lití olova (nebo vosku) svojí povahou zapadá spíše do věštění, které vypovídá o obecné budoucnosti, ale jeden specifický případ se týká pouze věštění „manželského“. Jedná se o lití olova v den svatého Ondřeje. Dívky či chlapci, kteří touží po poznání jména či povolání svého budoucího partnera, odlévají roztavené olovo do nádoby se studenou vodou.<sup>38</sup> Tvary olova následně vzniklé ve vodě se nazývají *ondřejky*. Pokud mají tvar písmene, předpovídají počáteční písmeno jména budoucího partnera. Pokud mají tvar nástroje, předpovídají jeho řemeslo. Například má-li tvar šídla, bude dívčin budoucí muž švec apod.

Odlévání ondřejek často doprovázelo odříkávání magických formulek. Například mládenci odříkávali: „*Svatý Ondřeju, olovo leju, abys mi ukázal, koho se naděju!*“<sup>39</sup>.

## 1.3 HÁZENÍ STŘEVÍCEM

Dalším do dnešní doby dobře známým způsobem věštění budoucích vdavek je házení střevíce. Dívka nebo skupinka dívek se postaví do místnosti zády ke vchodovým dveřím a jeden svůj střevíc přehodí přes rameno, aniž by se dívaly. Pokud špička střevíce ukazuje ke dveřím, znamená to, že jeho majitelku čeká v příštím roce svatba. V případě, že špička směřuje do místnosti, dívka ještě zůstane doma. Směr, v němž střevíc dopadl, si lze vykládat také takto. Ukazuje-li špička ze dveří, dívka se provdá a půjde z domu, ukazuje-li špička do místnosti, dívka se taktéž provdá, ale ženich se přižení do její domácnosti, tudíž dívka z domu neodejde.<sup>40</sup>

Stejným způsobem mohou věstit také všichni členové rodiny. Směr, kterým přes rameno přehozený střevíc ukazuje, určuje, zda dotyčný příští rok přežije bez úhony, či bude moci očekávat svoji smrt. Špička do místnosti značí život, špička ke dveřím znamená smrt.<sup>41</sup>

Alternativním způsobem je házení pouzdra od brousku nebo lžice, přičemž věštba funguje stejným principem<sup>42</sup>. Další verzí je namísto přehazování ramene střevíc z levé nohy vykopnout do vzduchu a následně opět sledovat, jakým směrem ukazuje špička po dopadnutí na podlahu – z toho směru má přijít její manžel<sup>43</sup>. Jiná podoba tohoto věštebného postupu má děvčeti ukázat, kdo bude jeho manžel. Stane se jím ten muž, který střevíc zvedne z podlahy<sup>44</sup>.

Tuto oblíbenou věštebnou praktiku je možno provádět v den svatého Ondřeje, na Štědrý den či večer, na Nový rok i na Tři krále.

<sup>38</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 226.

Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889, str. 188.

<sup>39</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>40</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 38.

<sup>41</sup> Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86.

<sup>42</sup> Tamtéž.

Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>43</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 167.

<sup>44</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

## 1. 4 HÁZENÍ NA STŘECHU

Tato věštebná technika opět náleží dívkám. Ty vyhazovaly své kabáty na střechu a určovaly tak, zda se vdají či nikoli a kolik let případně budou na svatbu čekat. Pokud kabát zůstal na střeše na první pokus, dívka se mohla těšit na svatbu již v příštím roce. Padal-li opakovaně kabát dolů, dívka počítala, na kolikátý pokus se kabát na střeše udrží. Tak poznala, za kolik let se bude vdávat<sup>45</sup>.

S házením na střechu je spojen ještě jeden způsob předpovídání dívčích vdavek a tím je házení odlitých kuliček přes střechu. Dívky sledovaly, v jakém směru kulička spadla, a tak určovaly, odkud přijde jejich ženich, popřípadě kam se samy vdají<sup>46</sup>.

## 1.5 HÁZENÍ JABLEČNÝCH SLUPEK

Jednoduchým způsobem, jak poznat počáteční písmeno jména budoucího manžela či manželky, je házení jablečných slupek přes rameno. Jablko se oloupe tak, aby slupka zůstala pokud možno co nejdelší, a následně se přehodí přes rameno. Z tvaru, který na podlaze slupka vytvoří, se pak odvozuje písmeno, na něž začíná jméno budoucího partnera<sup>47</sup>.

## 1.6 POHLED NA VODNÍ HLADINU

Všeobecně populárním postupem nahlížení do budoucnosti je pohled do zrcadla. Může se jednat jak o zrcadlo jako takové, tak o odraz na vodní hladině. Toto věštění působí autoritativněji a důvěryhodněji, jelikož se odehrává mimo domácnost za pomoci přírody, která, jak se věřilo, je v období na přelomu roku nabitá magickou silou. Ani tato forma věštění nechybí ve výčtu možností, jak prozkoumat své vyhlídky na manželství. Často se však užívá i pro zjištění obecné budoucnosti či možnosti, že člověka (nebo někoho jemu blízkého) v příštím roce navštíví smrt.

Jednou z možností, jak věštbu provést, je o Štědrém večeru nebo o půlnoci před svatým Ondřejem vysekat díru v ledu a pohlédnout na vodní hladinu. V odraze se pak zjeví buď podoba budoucího manžela, nebo obraz smrti<sup>48</sup>. Pravděpodobně nejznámější příklad takového věštění pro budoucí generace zachoval Karel Jaromír Erben v básni *Štědrý den* ze sbírky *Kytice* vznikající v polovině 19. století.

*Nastala půlnoc, všech nocí máti,  
půlnoc po Štědrém večeru;  
na mladém sněhu svěží stopu znáti  
ode vsi přímo k jezeru.*

---

<sup>45</sup> Tamtéž.

<sup>46</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>47</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 418.

<sup>48</sup> Denková Anna, *Štědrovečerní obyčeje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 23.

Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 295.

Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.



*Ta jedna klečí, nad vodou líčko;  
ta druhá stojí podle ní:  
„Hano, Haničko, zlaté srdíčko,  
jaké tam vidíš vidění?“*

*„Ach, vidím domek - ale jen v šere -  
jako co Václav ostává -  
však již se jasní - ach, vidím dvěře,  
ve dveřích mužská postava!*

*Na těle kabát zeleni temné,  
klobouk na stranu - znám jej, znám,  
na něm ta kytka, co dostal ode mne -  
můj milý bože! Václav sám!!“*

*Na nohy skočí, srdce jí bije,  
druhá přikleká vedle ní:  
„Zdař bůh, má milá, zlatá Marie,  
jaké ty vidíš vidění?“*

*„Ach, vidím, vidím - je mlhy mnoho,  
všecko je mlhou zatmělé;  
červená světla blýskají z toho -  
zdá mi se býti v kostele.*

*Něco se černá mezi bílými -  
však mi se rozednívá již:  
jsou to družičky, a mezi nimi -  
proboha, rakev - černý kříž!“<sup>49</sup>*

Alternativním způsobem, jak na Štědrý večer v přírodním prostoru nahlédnout pomocí identifikace odrazu na vodní hladině do budoucnosti, je pohled do potoka nebo studánky. Spatřila-li dívka na vodní hladině obraz mládence nebo svatby, měla ji čekat v příštím roce veselka. Pokud ale spatřila obraz rakve, bylo to znamení smrti<sup>50</sup>.

Pohled na vodní hladinu mohl nabídnout také domácí prostor, v němž se běžně nacházely studně. Dívky se do ní o Štědrém večeru chodily dívat, aby tam spatřily obraz budoucího ženicha.<sup>51</sup>

Sílu věštby pomocí vodní hladiny mohlo umocnit použití kuchyňského náčiní, s nímž dívka pracovala. Tak například svobodné děvče odešlo s vařečkou, s níž hnětlo těsto na housky, ke studánce. Hladinu studánky vařečkou promíchalo a zaposlouchalo se. Pokud děvče zaslechlo dívčí zpěv, čekala je svatba. Slyšelo-li však dunění zvonů, jednalo se o předzvěst jeho smrti.<sup>52</sup>

## 1.7 POUŠTĚNÍ SKOŘÁPEK PO VODĚ

Pouštění lodiček vyrobených ze skořápek vlašských ořechů, na nichž je připevněna malá svíčka, je většinou známé jako věštění odpovídající na otázky týkající se obecné budoucnosti. Existuje však

<sup>49</sup> Erben Karel Jaromír, *Kytice, z pověstí národních*, Praha: Albatros, 1976, str. 67–68.

<sup>50</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 73.

<sup>51</sup> Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889, str. 259.

<sup>52</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 84.

jedna varianta, která je zaměřena na otázku budoucnosti mileneckého páru.

Do předem připravené nádoby s vodou vloží každý z páru skořápkovou lodičku se svým jménem a zapálenou svíčkou. Pak už se jen sleduje pohyb lodiček po hladině vody. Připlavou-li skořápky k sobě, znamená to, že milence čeká svatba, poplavou-li však od sebe, lze očekávat, že pár sezdán nebude.<sup>53</sup>

Tímto věštěním je možné zjišťovat budoucnost na Štědrý den, ale také v předvečer svátku Tří králů. Svátek Tří králů byl právě z důvodu konání tohoto rituálu nazýván také *svatvečer svíček*.<sup>54</sup> Toto téma bude obsáhleji rozvinuto v kapitole o věštění obecné budoucnosti.

## 1.8 TŘESENÍ

Tato věštebná technika má mnoho variant, jež jsou určeny jak dívkám, tak chlapcům a lze ji provádět zejména na svatého Ondřeje, ale také na Štědrý den. Průběh rituálu měl ve valné většině případů stejnou podobu ačkoli „rekvizity“ se lišily. První část vždy zahrnovala třesení určeným předmětem (plotem, bezem nebo stromem) doprovázené recitováním zaříkadla. V druhé části se čekalo na odpověď v podobě štěkání psa, které mělo značit směr, z něhož přijde budoucí manžel nebo kam se dívka vdá.<sup>55</sup> V některých oblastech míra hrubosti či jemnosti štěkotu nebo barva jeho srsti<sup>56</sup> (byl-li v dohledu) prozrazovala, z jakého stavu manžel bude<sup>57</sup>. Tomuto úkonu mnohdy předcházelo dodržování určitých pravidel, jako například celodenní půst a povečeření pouhé sušenky s medem.<sup>58</sup>

Při třesení plotem se pronášela například tato zaříkadla: „*Třesu, třesu tímto plotem, šeci svatí mým životem. Kde můj milý dnes, ať mně tam zaštěkne pes!*“<sup>59</sup>; „*Svaty Ondřeju, ja tobě plotem chvěju, abys mi pověděl, kterého dostanu.*“<sup>60</sup> Jako poslední příklad uvádím říkadlo, které se nám dnes může jevit jako varianta pro dívky zoufale toužící po sňatku s jakýmkoli ženichem. Je ho samozřejmě nutné chápat s rezervou: „*Svaty Ondřeju, ja plotem chvěju, a pověz mi teď ty, kterého dostanu? Choť by o jedním oku, ene až se vydám teha roku.*“<sup>61</sup>

Další možností bylo třesení bezem, při němž zaznívalo známé zaříkadlo: „*Třesu, třesu bez, ozvi se mi pes, kde můj milý dnes.*“<sup>62</sup>

Jinou variantou této věštby je třesení stromem, jež je uváděno jako věštění určené pro chlapce a jeho průběh se od dvou výše popsanych způsobů mírně odlišuje. První část rituálu opět zahrnuje třesení stromem za odříkávání daného zaříkadla. V druhé části se však místo očekávání štěkotu psa chlapec soustředí na větvičky stromu a za stálého recitování pozoruje, kdy se větve opět pohnou. Mladík tak mohl zjistit, z jakého stavu bude jeho choť, případně zda se ožení se svojí milou. Čeněk Zíbrt tento postup popisuje následovně: „*Svaty Ondřeju, ja stromem chvěju, abys mi ukázal, koho se naděju.*“ Až se utišily stromové větve, mládenec počítá: „*selsku, zahradnicku, chalupnicku, hofersku, pansku*“; při „*ličení*“ dívá se na haluze nebo zbylé listy a pozoruje, kdy se pohnou. Z pohybu haluzí nebo listů věští, jakou dostane, zda selskou atd. Má-li již mládenec galánku, vyzvídá od stromu, chvěje

<sup>53</sup> Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889, str. 12.

<sup>54</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 479.

<sup>55</sup> Oliva Václav, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 116–117.

<sup>56</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 96.

<sup>57</sup> Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889, str. 259.

<sup>58</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 417.

<sup>59</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>60</sup> Tamtéž, str. 443.

<sup>61</sup> Tamtéž.

<sup>62</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 295.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 32.

jím: „*Svatý Ondřeju, ja stromem chvěju, abys mi ukázal, ešli se ji naděju.*“<sup>63</sup>

Nejvíce odlišným způsobem tohoto věštění, který ale formulkou odříkávanou při věštebném úkonu spadá do této kategorie, je tlučení na studni. Děvčata i chlapci po štědrovečerní večeři vyšli na zahradu, do domácí studně vhodili jedno jablko, jeden ořech a kousek vánočky. Pak tlučou klackem na studnu a říkají: „*Tluču, tluču dnes, ozvi se mi pes, kde můj milý (moje milá) večeří dnes!*“ A poté stejně jako v předešlých případech poslouchají, odkud se ozve štěkot psa.<sup>64</sup>

## 1.9 VÝCHOD PRVNÍ HVĚZDY

Další z mála čistě mužských možností, jak vyvěštít alespoň základní informaci o své budoucí nevěstě, bylo pozorování východu první hvězdy. Chlapec o Vánocích sledoval, kde se na nebi objeví první hvězda. Podle toho pak určil, z jakého směru přijde jeho budoucí manželka.<sup>65</sup>

## 1.10 LOSOVÁNÍ POLÍNEK

Následující praktika se opět řadí k věštění prováděnému dívkami. Z náhodně vylosovaných polínek lze věstit budoucnost několika způsoby, které poskytují odpověď na otázky ohledně svatby samotné či o podobě nebo stavu budoucího manžela.

Chtěla-li dívka zjistit, zda ji čeká v příštím roce svatba, nabrala z hromady dřeva náhodný počet polínek, donesla je domů a tam je spočítala. Pokud byl jejich počet sudý, dívka se měla v novém roce vdát, pokud byl počet lichý, zatím ji svatba nečekala.<sup>66</sup>

Sudý a lichý počet polínek mohl také předpovídat, jakého manžela děvče dostane. Sudý počet svobodného, lichý vdovce.<sup>67</sup>

V případě, že dívku zajímal vzhled nebo povaha jejího nastávajícího, poslepu vylosovala pouze jedno polínko. Jeho tvar pak předpovídal vzezření a povahu ženicha. Hezké, rovné, souměrné polínko poukazovalo na hezkého, štíhlého, milého a hodného ženicha. Naopak křivé, nesouměrné polínko předpovíдалo hrbatého, ošklivého a zlého.<sup>68</sup>

Podoba polínka odhalovala i to, jaké bude ženichovo postavení. Například poleno s kůrou poukazovalo na ženicha bohatého.<sup>69</sup>

Variantou losování náhodného počtu polínek je tahání náhodného počtu stébel slámy ze střechy nebo dřevěných louček na zátop. Sudý počet taktéž značil svatbu v příštím roce nebo svatbu se svobodným mládcem nebo zdravím, lichý svatbu s vdovcem, žádnou svatbu nebo nemoc a smrt.<sup>70</sup>

Další formou věštění za pomoci náhodného počtu polínek je jejich postupné vhazování do ohně za doprovodného recitování. Dívka tak věštila, do jakého hospodářství se provdá. O Štědrém večeru házela jedno polínko za druhým do ohniště a recitovala při tom: „*Na co se já vdám? Na chalupu, na čtvt, na půl...*“ Na co vyšlo poslední polínko, to se mělo vyplnit.<sup>71</sup>

<sup>63</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 443.

<sup>64</sup> Košta F., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 113.

<sup>65</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

<sup>66</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 167.

<sup>67</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>68</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 38–39.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 73.

<sup>69</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 167.

<sup>70</sup> Vaňous Fr., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 114.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 73.

<sup>71</sup> Tamtéž.

## 1.11 LOSOVÁNÍ POD POLŠTÁŘEM

Předpověď budoucnosti pomocí losování měla nespočet variací. Tak si například děvčata na Vánoce dávala pod polštář tři proutky. Jeden celý ostrouhaný, jeden ostrouhaný napůl a jeden neostrouhaný. Ráno těsně po probuzení dívka sáhla pod polštář a jeden proutek vylosovala. Ostrouhaný značil, že se provdá za mládence, napůl ostrouhaný, že se provdá za vdovce a neostrouhaný proutek předpovídal, že v novém roce se dívka nevdá.<sup>72</sup>

Pokud zamilovaní toužili po konkrétnější věštbě, nahradili proutky cedulkami se jmény svých milých. Tato věštba ovšem musela proběhnout v noci před svátkem svatého Ondřeje. Její postup se však nezměnil. Ráno po probuzení dívka nebo chlapec jednu z cedulek vylosovali a jméno na ní napsané mělo patřit jejich budoucímu partnerovi.<sup>73</sup>

Vánoční alternativa losování pod polštářem je tato. Dívka (nebo chlapec) napsala na tři rohy kapesníku tři chlapecká jména a čtvrtý roh nechala volný. Rohy pak zavázala, kapesník dala pod polštář a šla spát. Ráno bezprostředně po probuzení sáhla pod polštář, a který uzlík nahmatala první, ten rozvázala. Bylo – li na něm jméno, našla svého budoucího muže, pokud byl uzlík prázdný, ještě ji svatba nečekala.<sup>74</sup>

## 1.12 LOSOVÁNÍ POMOCÍ ZVÍŘETE

Věštba losem mohla také proběhnout za pomoci domácích zvířat. Tak si například na svatého Ondřeje všechny svobodné dívky z jedné domácnosti (nebo všichni svobodní vůbec) vzaly každá kousek pečiva (nejčastěji chleba nebo housky) a ty pak položily na stoličku nebo na lopatku. Přivedly k pečivu psa a čekaly, čím kousek pes sežere jako první. Tím pes předpověděl, která z dívek se první provdá.<sup>75</sup> Pokud se do této věštby zapojili všichni členové domácnosti, čím kousek pes sežral nejdříve, ten měl první zemřít.<sup>76</sup> Dívky taktéž o Štědrém večeru vyháněly ze dveří psa (kohouta) či ho vyhazovaly oknem a podle směru, kterým se rozběhl, určovaly směr příchodu svého ženicha.<sup>77</sup>

Podobně se také na svatého Ondřeje mohl do světnice přivést houser, jemuž byly zavázány oči. Dívky se kolem něj následně rozstavěly do kruhu a ke které se houser rozběhl jako první, ta měla čekat, že se vdá první.<sup>78</sup>

## 1.13 VAŘENÍ KNEDLÍKŮ

I obyčejné vaření bylo možné zpříjemnit si věštěním jména budoucího manžela. Při přípravě knedlíků dívka do každého z nich zapracovala cedulku s mužským jménem a dala knedlíky vařit. Ten, který vyplaval jako první, vzala a rozkrojila. Jméno nalezené uvnitř těsta předpovíдалo jméno dívčina manžela.<sup>79</sup>

<sup>72</sup> Tamtéž.

<sup>73</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 443.

<sup>74</sup> Denková Anna, *Štědrovečerní obyčej českomořavské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

<sup>75</sup> Tamtéž.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 167.

Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčejy, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímk, 1889, str. 187.

<sup>76</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86.

Brčka Jan, *Vánoční obyčejy a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 114–115.

<sup>77</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 96.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

<sup>78</sup> Večerková Eva, *Obyčejy a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 347.

<sup>79</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 73.

## 1.14 OPÁLÁNÍ ŠÁTKŮ

Tato věšebná technika se prováděla v moravských krajích, ale i ve Slezsku, ideálně v den svatého Ondřeje, ale také o Vánocích. Děvčata z jedné domácnosti položila na necky (či do síta) své šátky smotané na takzvané *šule* (válečky). Neckami nebo sítem se následně *opálalo* (pohazovalo). První z dívek se měla vdát ta, jejíž šátek z necek vyletěl nejdříve. Pokud se některé šátek rozvázal, měla se v novém roce dočkat nemanželského dítěte. Tento akt v některých krajích mohlo doprovázet recitování tohoto zaříkadla: „*Milý svatý Ondřeju, prosím ťa potaju, aby sa ně ve snu zjavil ten, který je ně za muža súzený.*“<sup>80</sup>

Alternativní verzí tohoto obyčeje určenou pro všechny členy domácnosti je pokládání pásků na necky, kterými se taktéž opálá. Čí pásek nejdříve vyletí, ten buď první zemře, nebo se první vdá.<sup>81</sup>

## 1.15 HÁDÁNÍ ZE SNU

Budoucí manžel i manželka se mohli zjevit ve snu těm, kteří před ulehnutím ke spánku provedli náležitou přípravu pro přivolání věšebného snu. Tato příprava většinou spočívala v uložení určitých předmětů pod polštář; pronesení určitého zaříkadla nebo také v simulaci setí obilí. Nejpříhodnějšími nocemi pro snové věštění byly noc před svatým Ondřejem, noc před svatým Tomášem a noc po Štědrém večeru<sup>82</sup>.

Na svatého Ondřeje si například měli chlapi pod polštář uložit dívčí košili a dívky naopak chlapecké nohavice. O kom se jim té noci zdálo, toho si měli vzít za muže nebo za ženu.<sup>83</sup> Další zaručený postup jak ve snu Ondřejské noci spatřit milého dívce ukládal celodenní půst a modlení se. Před spaním si pak měla uložit pod polštář hrst sena uschovaného z první kopy, kterou při senoseči spatřila. Ten, kdo dívku navštívil té noci ve snu, jí byl souzen za muže.<sup>84</sup>

Příprava v podobě pronášení zaříkadla mohla vypadat například takto: Dívka se před spaním postavila pravou nohou na postel a odříkávala: „*Postýlko, postýlko, šlapu tě, svatý Ondřeju, prosím tě: dé mně této noci uviděti, co je mýmu srdci němlejší!*“<sup>85</sup>

Věštba pomocí simulace setí vypadala například následovně: Před spaním se dívka vysvlékla a potmě pravou rukou hodila za sebe hrst semen se slovy: „*Jménem Ondřeje seju semena do ondřejské zahrady přeji si dočkat se svého miláčka.*“<sup>86</sup> Podobně na svatého Tomáše si dívky rozhodily pod polštář semena a pronesly zaříkadlo: „*Sv. Tomáši, tvoje semeno seju, pověz mně pravdu, koho dostanu.*“<sup>87</sup> Ve snu se jim pak měl zjevit jejich milý.

Věštění ze snu o Štědrém večeru taktéž zahrnovalo napodobování setí. Tak dívka ležící o Štědrém večeru v posteli simuluje rukou setí a říká:

„*Seju len,  
přijď, můj milý, sem,  
než bude bílý den!*“

<sup>80</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 347.

<sup>81</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>82</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 39, 226.

<sup>83</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 71.

<sup>84</sup> Tamtéž, str. 348.

<sup>85</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 441.

<sup>86</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 348.

<sup>87</sup> Tamtéž, str. 393.

Ve kterém směru „sela“, na tu stranu se otočí a muže, o němž se jí bude zdát, dostane za manžela.<sup>88</sup>

Simulace setí a ukládání předmětů opačného pohlaví pod polštář je zde jasným symbolem plodnosti a manželství.

Jiným způsobem jak ve snu o Štědrém večeru spatřit svého nastávajícího, bylo uložení se ke spánku s uzlíkem, v němž byly zbytky ze štědrovečerní tabule, pod hlavou. Nikoli však pouze v posteli, ale také ve chlévě nebo pod stolem.<sup>89</sup>

### 1.16 KLEPÁNÍ NA KURNÍK

Na svatého Ondřeje nebo o Štědrém večeru chodily dívky budit kohouta klepáním vařečkou na kurník. Pokud se kohout ozval již po prvním zaklepání, znamenalo to pro dívku svatbu již v novém roce, ozval-li se až po druhém zaklepání, dívku čekala svatba až napřesrok.<sup>90</sup>

V jiné variantě téhož věšebného úkonu jdou dívky o půlnoci před svatým Ondřejem klepat na kurník a odříkávají při tom tuto formulku: „*Kohoutku, kohoutku! zakokrhej, muže-li dostanu, vědět mi dej. Slepíčky vynechte kokotání, nekazte, nekazte mi vdávání.*“ Pokud se ozval nejdříve kohout, věštilo to, že se dívka v novém roce provdá a že se provdá za mládence, ale v případě, že se nejprve ozvala slepice, dívku v novém roce svatba nečekala nebo si měla vzít vdovce.<sup>91</sup>

Nejen klepání na kurník mohlo dívkám pomoci ve věštění budoucnosti. Jinou možností bylo klepání na chlívek. Na svatého Ondřeje vzal pacholek dívku na záda a šel zaklepat na prasečí chlívek. Při tom pronášel tato slova: „*Milá plemenico, povíš nám neco; přinesl jsem dívku ke tvému chlívku, kolik dáš rohotů, za toli se vdá roků!*“<sup>92</sup>

Poklepem na kurník bylo lze předpovědět i smrt hospodáře či hospodyně. Pokud se nejprve ozval kohout, měl zemřít hospodář, pokud slepice, měla zemřít hospodyně.<sup>93</sup>

### 1.17 KONZUMACE JABLKA VE VRATECH

Svobodné dívky o Štědrém večeru stály ve vratech a jedly jablko. Pokud kolem nich prošel nejdříve muž, v novém roce se měly vdát. Také se mohly ptát prvního koledníka, kterého spatřily, na jeho jméno a povolání. Takového ženicha pak měly dostat.<sup>94</sup>

### 1.18 PRVNÍ SETKÁNÍ

První setkání na Nový rok je pro předpověď budoucnosti a vývoje nejrůznějších událostí v novém roce zásadní. Člověk, s nímž se takto setkáme, se nazývá *polazník*. Pohlaví, postavení, stáří či stav takové osoby má na předpověď budoucnosti zásadní vliv. Podle toho, jaká osoba do našeho domu vstoupí jako první, nebo kterou nejdříve potkáme, lze určit, jaký bude pro rodinu příští rok. Zda bude dobrý či špatný, zda se budou v hospodářství rodit spíše samci nebo samice atd. O tomto tématu bude napsáno více v podkapitole věnované přímo polazníkovi.

V otázce manželství může první novoroční setkání ukázat mládenci jeho budoucí ženu.

<sup>88</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 71.

<sup>89</sup> Tamtéž, str. 71–73.

<sup>90</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 33.

Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 417.

<sup>91</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>92</sup> Tamtéž.

<sup>93</sup> Vaňous Fr., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 114.

<sup>94</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 71.

První žena, kterou potkal, mu byla souzena za manželku, nehledě na to, zda byla svobodná či vdaná.<sup>95</sup>

Pro posílení účinku si chlapec již na svatého Ondřeje vložil do boty nový peníz a ten následně každý den až do Nového roku přendával z boty do boty. Na Nový rok ráno vyšel ven a pozoroval, kterou ženu potká jako první. Ta je mu souzena za ženu. V případě, že by již byla vdaná, osud vše zařídí tak, aby její současný manžel zemřel a ona se nakonec dostala ke svému předurčenému muži.<sup>96</sup>

Podobně dívka, chce-li zjistit, kdo bude jejím manželem, vyjde o Štědrém večeru ven ze vrat, a tam pojídá koláč. Kterého muže při tomto aktu nejdříve potká, za něj se provdá.<sup>97</sup>

## 1.19 NASLOUCHÁNÍ ZVUKŮM

Mezi tradiční formy věštění budoucnosti ve vánočním cyklu byly takzvané *posluchy*, čili naslouchání zvukům v okolí domu – za humny. Ačkoli se jedná především o způsob předpovídání obecné budoucnosti, existují varianty určené konkrétně pro věštění budoucnosti manželské.

V prvé řadě jde o dívkami praktikované naslouchání zvukům ze studny o Štědrém večeru. Soustředí se na zvuky podobné zvukům řemesel. Například uslyšela-li dívka zvuk připomínající tkalcovský stav, měla si vzít za muže tkalce.<sup>98</sup> Svatbu věstil také zvuk hudby. Naopak zvuk zvonů předpovídal smrt.<sup>99</sup>

Dívky, ale také chlapci pomocí naslouchání věstili také tímto poněkud odlišným způsobem. Večer se připlížili pod okna domu a naslouchali hovoru probíhajícímu uvnitř. Pokud mezi slovy zaznělo „ano“, bylo to znamení, že je v příštím roce čeká svatba.<sup>100</sup>

## 1.20 ÚKLID

Uklízení je také jednou z možností jak vyvěštit podobu a povolání budoucího manžela.

V den svatého Ondřeje dívka pozpátku zametala světnici ode dveří k oknům, smetí vynesla a co na ni při tom spadlo, takového měla dostat manžela.<sup>101</sup>

I na Štědrý večer se prováděly věštby spojené s vynášením smetí. Dívka se mohla například vydat se smetím od štedrovečerní večeře na křižovatku, kde ze smetí vytvořila kruh, do nějž se postavila. Poté se v tichosti zaposlouchala do zvuků okolí. Uslyšela-li například kokrhání, mohla očekávat, že se provdá za zpěváka, uslyšela-li střelbu, její budoucí muž měl být myslivec.<sup>102</sup>

Když dívka po štedrovečerní večeři vyklepávala smetí z ubrusu, mohl se jí zjevit muž. Tento muž nebo muž stejného postavení se pak měl stát jejím manželem.<sup>103</sup>

Poslední příklad, který zde nyní uvedu, je podle mého názoru velice hraniční a radí se spíše mezi magii než mezi věštění budoucnosti. Pro porovnání je však zajímavé jej zde zmínit.

Jedná se taktéž o předpověď povolání budoucího manžela dívky, která kouzlo provádí. Václav Frolec jeho postup zaznamenal takto: „*Jiný způsob, jímž dívky zvěděly budoucnost o štědrém dni. Nechavše si od večeře tři nejkrásnější vlašské ořechy, schovaly je do bílého šátku neb loktuše a čekaly, až*

<sup>95</sup> Tamtéž.

<sup>96</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 348.

<sup>97</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 96.

<sup>98</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 418.

<sup>99</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85.

Tamtéž, str. 96.

<sup>100</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 418.

<sup>101</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 443.

<sup>102</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 167.

<sup>103</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 416.

všichni domácí se odebrali na jitřní. Potom vysvlékly se do naha, loktuši s ořechy rozprostřely na stůl a vymetly jizbu novou „metlou“ krácejíce vždy nazpět. Přitom děvčeti čarujícimu bylo zapovězeno ohlížeti se nazpět, aby ho nějaké hrozné neštěstí nepotkalo. Pak vzaly šátek s ořechy se stolu a posadivše se na prahu vymetené světnice rozloupaly ořechy a vybravše jádra zvaly na ně svého budoucího milého. Měl-li býti švec, uhodil prý šídlem nebo knejpm do dveří, až v nich šídlo nebo knejp uvízly, řezník dal znamení nožem, myslivec řezákem, stolař dlátem atd. Při této pověře a jiných podobných, jimž učily staré baby a rufianky (svůdkyně – V. F.) lehkověrná děvčata, nebylo dovoleno ani mluvit, ani se ohlédati, ani na Boha mysliti, dokonce modliti se.“<sup>104</sup>

## 1.21 PLACKA

Valašské označení pro placku upečenou z několika druhů obilí, jenž se využívá jako pomůcka při věštění budoucího manžela, je *pagáček*. Takovou placku dívka upeče, posolí svěcenou solí a večer, když je tma, s ní vyjde za humna. Tam se musí svléknout do naha, pokleknout a na zemi pagáček rozkrájet. Při krájení se jí začne zvolna vyjevovat podoba milého, jež je jí souzen, až jej nakonec jasně rozezná. Přesný postup tohoto věštění popisuje Eva Večerková: „Která by od všetečnosti si nevěděla rady a chtěla by svého souzeného viděti, ať si upeče pagáček (placku) ze všeho zboží (obilí), jaké ve stavení mají, posolí jej svěcenou solí a večer už potmě ať si vezme nůž a jde na humno (zahradu). Tam ať se oděje, jak ju Pámbů stvořil, klekne si na zem a pagáček na zemi rozkrájí. Jakmile prý začne krájet, uvidí svého souzeného napřed jen jako v mlze, pak zřetelněji a zřetelněji, až jej pozná. A ten bude její, kdyby hory doly volaly.“<sup>105</sup>

## 1.22 OBEJÍTÍ VSI S UBRUSEM

Dívka měla po večeři o Štědrém večeru vzít ubrus ze stolu a nepozorována s ním obejít vesnici. Pokud potkala chlapce, měl se stát jejím manželem. Potkala-li stařenu, v životě mělo dívku potkat neštěstí.<sup>106</sup>

## 1.23 ŠTĚKÁNÍ PSA

Dívky při vyhazování ořechových skořápek po vánoční večeři venku pozorně poslouchaly, zda uslyší štěkot psa. Pokud pes zaštěkal, dívka měla očekávat příchod ženicha z téhož směru.<sup>107</sup> Podobně dívky chodily poslouchat ven při pečení koláčů. Dívka vzala první upečený koláč a šla ho pojídat před dům. Z které strany při tom zaslechla štěkot psa, odtud měl přijít její ženich.<sup>108</sup>

## 1.24 HÁZENÍ VĚNCŮ NA VÁNOČNÍ STROMEČEK

Děvčata házela na vánoční stromeček věnečky. Pokud se věneček zavěsil na stromek napoprvé, dívku v příštím roce čekala svatba. Jinak dívka musela na vdavky čekat tolik let, kolikrát opakovala hod věnečkem, než se zachytil na stromku.<sup>109</sup>

<sup>104</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 74.

<sup>105</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 168.

<sup>106</sup> Denková Anna, *Štědrovečerní obyčje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

<sup>107</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

<sup>108</sup> Tamtéž.

<sup>109</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 14.



## 1.25 USCHOVÁVÁNÍ OHARKŮ

Dívky schovávaly oharky z ohně o Štědrém večeru, Silvestru, Svatvečeru svíček, uprostřed a na konci hodů. Z těchto oharků rozdělaly na den Tří králů oheň, v němž se jim měl zjevit budoucí manžel.<sup>110</sup>

## 1. 26 POTOMSTVO

V názvu této podkapitoly stojí „Manželství a potomci“. Všechny zde dosud představené věšebné techniky se však zaměřovaly na věštění budoucích partnerů nebo nadějí na sňatek. K věštбám týkajícím se informací o potomstvu se dostáváme až v posledním bodě. Bohužel samostatnou techniku zaměřenou na věštění o budoucích potomcích jsem během studia primární i sekundární literatury neobjevila a tak na toto místo alespoň extrahuji dvě formy předpovědi obecné budoucnosti, jež zahrnují i otázku potomstva.

Jak již bylo řečené výše, polazník jakožto první příchozí v Novém roce nebo o Vánocích, má moc předpovědět mnohé. Pohlaví polazníka tak určovalo pohlaví veškerých přírůstků v rodině. Přišel-li jako první návštěvník muž, v příštím roce se měli rodit býčci, kohoutci a synové. Přišla-li žena, měly se rodit kravičky, slepičky a dcery.<sup>111</sup>

Další technikou věštění obecné budoucnosti, která však mohla též předpovědět příchod potomka, představuje odkrývání symbolických předmětů pod hrnečky. Pod několik hrnečků či misek se ukrylo několik symbolických předmětů. Nádoby se zamíchaly a vybraný jedinec si zvolil jednu z nádob a pod ni se podíval. Pokud našel například obrázek dítěte, mohl se v příštím roce těšit na křtiny.<sup>112</sup>

## 2. ŽIVOT A SMRT

Otázka života a smrti trápí člověka v každém věku. Čím je však starší a jeho život spěje stále rychleji ke svému konci, stává se přirozeně tato otázka aktuálnější, než ve věku dětských radovánek a mladické lehkovážnosti. Proto následující věštby odhalující zvědavcům, zda je čeká ještě dlouhý život či brzká smrt, jsou praktikovány především dospělými a starými lidmi. To ovšem neznamená, že se na jejich provádění mladí lidé a děti neúčastnili. Spíše jen jejich výsledku nepřičítali takovou vážnost, jako jejich starší blízcí.

### 2.1 KRÁJENÍ JABLÍČKA

Velmi oblíbenou technikou věštění bylo a dodnes je krájení jablíček o Štědrém večeru. Každý člen domácnosti si vybere jedno jablko a to rozkrojí. Pokud vidí uprostřed z rozříznutých jader vzniklou hvězdičku, jedná se o šťastné znamení, které mu předpovídá život a zdraví. Jsou-li však jádra uprostřed porušená nebo tvoří obrázek křížku, věští to nemoc nebo v nejhorším případě smrt<sup>113</sup>.

<sup>110</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 66–67.

<sup>111</sup> Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 289.

<sup>112</sup> Večerková Eva, *Obyčje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 419.

<sup>113</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI, 1926, str 92.

Smutný J., *Vánoční obyčje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Denková Anna, *Štědrovečerní obyčje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

Tato praktika se řadí mezi nejstarší dochované. Ve svém traktátu ji popisuje již Jan z Holešova.<sup>114</sup>

Jiným využitím věštby za pomoci rozkrojení jablíčka je předpověď, zda mladí z domácnosti půjdou do učení či služby a jak se jim tam bude dařit. Mladí dostali tupý nůž, aby jádra nebyla přeríznuta tak snadno, jako při předpovědi života, či smrti. Rozkrojili jím jablko, a pokud přeci jádra překrojili, znamenalo to, že se v učení či službě neudrží. Navíc si museli dávat pozor, aby v příštím roce nezbloudili.<sup>115</sup>

## 2.2 POZOROVÁNÍ STÍNU NA ZDI

Jednoduchým způsobem, jak zjistit, zda člověka čeká v blízké době smrt, bylo pozorování stínů na zdi. Při štědrovečerní večeři se lidé usadili ke stolu, na němž plála svíce. Každý tak za sebe vrhal svůj stín. Podle tvaru stínu se pak určovala předzvěst smrti nebo délka života.

Smrt věstily stíny bez hlavy, s velikou hlavou, rozdvojené, ale také nevrhal-li člověk na zeď stín žádný. Naopak ostře vykreslený stín předpovídal dlouhý život, rozostřený a nejasný stín život krátký.<sup>116</sup>

## 2.3 SLEDOVÁNÍ PLAMÍNKU

Délku života bylo možné v magickém období Vánoc věstit i za pomoci samotných svíček či zapálených louček. Každý, kdo seděl u stolu, měl svoji svíčku (loučku). Ty se zapálily a pak se sledovalo, která dohoří nebo zhasne jako první. Tak jako nejdříve zhasl plamínek, i život jeho majitele měl skončit nejdříve ze všech přítomných.<sup>117</sup>

I chování plamínku a kouře ze svíčky předpovíдалo osud jejímu vlastníkov. Klidně hořící plamínek předpovíдал zdraví, blikající nemoc, kouř stoupající do výšky poukazoval na život a zdraví, kouř táhnoucí se ke dveřím symbolizoval odchod a tedy smrt.<sup>118</sup>

V období tradice vánočních stromečků bylo lze sledovat hoření svíček právě též na stromečku. Každý člen domácnosti si vybral jednu svíčku a podle způsobu a rychlosti hoření usuzoval, co ho v příštím roce čeká. Komu hořela výrazněji, ten měl opustit rodinu a například se vydat do světa, komu první vyhořela, ten měl nejdříve zemřít.<sup>119</sup>

## 2.4 POČASÍ NA DEN MLÁDÁTEK

Pokud na den Mládítek vládlo nepříznivé počasí (např. mlha nebo chumelenice), jednalo se o předzvěst nemocí a smrti. Na kterou věkovou kategorii se nepříjemná věštba vztahuje, se určovalo podle denní doby, během níž panovalo špatné počasí.

Ranní chumelenice či mlha předpovíдалa nemoci a úmrtí dětí, dopolední zvěstovala smrt

---

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 38.

<sup>114</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

<sup>115</sup> Šubert E., *Vánoční obyčje na Velkokroměřížsku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 97.

<sup>116</sup> Tamtéž.

Tamtéž, str. 84–85.

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

Smutný J., *Vánoční obyčje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 171.

<sup>117</sup> Tamtéž.

Smutný J., *Vánoční obyčje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

<sup>118</sup> Večerková Eva, *Obyčje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 419.

<sup>119</sup> Denková Anna, *Štědrovečerní obyčje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 105.

mláďenců a dívek, odpolední znamenala smrt dospělých a večerní prorokovala smrt starých.<sup>120</sup>

## 2.5 HROMÁDKY SOLI A UHLÍ

Oblíbeným pomocníkem při věštění byla sůl. O silvestrovské noci nebo o Štědrém večeru se na stůl vysypalo tolik hromádek soli, kolik bylo členů domácnosti. Každá z hromádek dostala příslušné jméno podle jednoho člena. Ráno se sledovalo, která z hromádek se během noci roztekla. Jejím majiteli to v takovém případě předpovídalo, že ho do roka čeká smrt.<sup>121</sup>

Alternativou k tomuto věštění bylo štědrovečerní tvoření hromádek z žhavých uhlíků pod komínem. Po večeři se jdou všichni na své hromádky podívat. Komu hromádka vyhasla, do roka měl zemřít.<sup>122</sup>

## 2.6 HÁZENÍ MINCÍ DO TŘÍKRÁLOVÉ VODY

O Třech králich měli lidé také možnost předpovědět svoji budoucnost. Používali k tomu techniku házení mincí do takzvané *tříkrálové vody*. Mince se házely do nádoby s vodou podobně, jako když se hází žabky na rybníku. Pokud mince zůstala ve vodě, ten kdo ji házel, v příštím roce nezemřel. Jestliže však mince z vody vyskočí, čekala dotyčného smrt.<sup>123</sup>

## 2.7 SLEPIČÍ PÍRKO V BOCHNÍKU CHLEBA

V posledním dni starého roku, tedy na Silvestra, hospodyně upekla bochník chleba, do nějž každý člen domácnosti před pečením zapíchl pírko. Když byl chléb upečený, vytáhl se z pece. Poté se zkoumalo, či peříčko zůstalo neporušené a či ohořelo. Neporušené peříčko předpovídalo dobrý osud, ovšem ohořelé bylo znamením smrti a zlého osudu.<sup>124</sup>

## 2.8 ZVÍŘECÍ HLASY

Hlasy domácích zvířat v určitý okamžik měly prorockou moc. Ozvalo-li se na Štědrý den ve stavení kokrhání, zvěstovalo příchod smrti. Stejně tak vytlí psa, mňoukání kočky nebo řehtání koně. Naopak pozitivní znamení bylo zaslechnout kdákání slepice v kurníku, které předpovídalo svatbu.<sup>125</sup>

## 2.9 PRKNO Z RAKVE

Mezi věštebné techniky uváděné v literatuře patří i tato, pro současného člověka poněkud obskurní a pravděpodobně i neproveditelná. Jedinec, který chtěl zjistit, koho ze společnosti, která zasedne k štědrovečerní večeři, čeká v následujícím roce smrt, měl jít o Štědrém večeru na hřbitov.

---

<sup>120</sup> Pitnerová Vlasta, *Vánoce ve Žďárských horách až ke sv. Dorotě*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 116.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 459.

<sup>121</sup> Tamtéž, str. 462.

Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85.

<sup>122</sup> Tamtéž, str. 84.

<sup>123</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 479.

<sup>124</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 74.

<sup>125</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 84.

Tam musel nalézt prkno z rakve s dírkou po suku a u večeře se skrz toto prkno dívat po svých blízkých. Za kým se zjevily máry, ten měl do roka zemřít.<sup>126</sup>

## 2.10 LICHÝ/SUDÝ POČET

Každý člen domácnosti dostal o Štědrém večeru náhodný počet jablek. Pokud byl počet lichý, dotyčného čekala v příštím roce smrt. Stejně tak do roka zemře ten, před kým po štedrovečerní večeři leží na stole lichý počet švestkových pecek.<sup>127</sup>

## 2.11 CIBULE ZA TRÁMEM

Pro předpověď zdraví a života nebo naopak smrti v novém roce se využívala cibule. Ta se zavěsila o Štědrém večeru za trám, kde se nechala až do koledy. Pokud do té doby začala cibule pučet, v novém roce se domácnosti smrt vyhnula. V případě, že cibule uvadla, někdo z rodiny měl v příštím roce zemřít.<sup>128</sup>

## 2.12 MĚŘENÍ VODY

Po večeři jde jedinec k řece či studánce. Po tmě nabere do nějaké nádoby tři lžíce vody a na světle vodu přeměří. Pokud je vody více, čeká ho dlouhý život, pokud méně brzy zemře.<sup>129</sup>

## 3. ZDRAVÍ A NEMOC

Zdraví a nemoc zapadá do podobné kategorie jako život a smrt. Pokud však věštby odpovídající na otázky života a smrti zajímají spíše jedince vyššího věku, věštby předpovídající příchod nemoci jsou aktuální jak pro starce, tak i pro mladé.

Některé z následujících vybraných věštebných technik se do určité míry shodují či překrývají s technikami spojenými s předpovídáním života a smrti. Považuji přesto za nutné uvést je zde v kontextu zdraví a nemoci, jelikož zdraví je jednou z nejzákladnějších existenčních potřeb každého člověka.

### 3.1 POČASÍ NA DEN MLÁDÁTEK

Podobně jako je nepříznivé počasí na den Mlád'átek v různou denní dobu předzvěstí úmrtí lidí různých věkových kategorií, může být taktéž předpovědí nemoci. Déšť či sněžení na den mlád'átek znamená, že děti onemocní osypkami nebo jednoduše rok, v němž lidi postihne mnoho nemoci.<sup>130</sup>

Je-li ovšem na den Mlád'átek jasné počasí, jedná se o dobré znamení, že příští rok bude příznivý a bez nemoci.<sup>131</sup>

---

<sup>126</sup> Smutný J., *Vánoční obyčje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 40–41.

<sup>127</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85.

<sup>128</sup> Tamtéž, str. 87.

<sup>129</sup> Tamtéž, str. 86.

<sup>130</sup> Večerková Eva, *Obyčje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 459.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 78.

<sup>131</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 72.

### 3.2 POZOROVÁNÍ STÍNU NA ZDI

Věštění zdraví či nemoci v příštím roce pomocí pozorování stínů na zdi jde ruku v ruce s předpovídáním života a smrti. Člověk, jehož stín je na zeď vržen bez hlavy, rozostřeně, či není viditelný vůbec, mohl očekávat, že jeho život bude zkrácen. Velmi pravděpodobnou příčinou jeho předčasného úmrtí mohla být nemoc. Vrhá-li však člověk na zeď zřetelný stín, čeká ho dlouhý život, který mu bude dopřán pravděpodobně také díky absenci závažných onemocnění.<sup>132</sup>

### 3.3 ŠČEDRÁK

Ščedrák je označení pro koláč, který se na Valašsku používal pro předpověď osudu členů domácnosti. Podobně jako u výše zmíněného bochníku chleba se do ščedráku před pečením zapíchnou peříčka v počtu odpovídajícímu počtu členů domácnosti. Každému členu je pak jedno z pírek přiřazeno. Takový koláč je po upečení vytažen z pece jako poslední a členové domácnosti prohlíží v něm zabodnutá peříčka. Ty jedince, jejichž peříčka zůstala neporušená, čeká v novém roce zdraví. Jedinci, jejichž peříčka v peci ohořela, pravděpodobně v příštím roce prodělají mnoho nemocí.<sup>133</sup>

### 3.4 KÝCHNUTÍ

Pokud někdo na Štědrý den kýchnul, věřilo se, že někdo z jeho přátel v příštím roce zemře.<sup>134</sup>

### 3.5 LOSOVÁNÍ STÉBEL Z DOŠKŮ

Chlapci i dívky vytahovali náhodně stébla z doškové střechy. Pokud se jim podařilo vylosovat mezi stébly i některé se zrna, v novém roce měli být zdraví. Když mezi stébly nebylo žádné se zrna, znamenalo to nemoc nebo smrt.<sup>135</sup>

## 4. ŠTĚSTÍ A NEŠTĚSTÍ

Věštby odpovídající na otázky štěstí či neštěstí jedince nebo skupiny často bývají součástí komplexnějších předpovědí, odpovídajících na širší škálu otázek týkajících se budoucnosti. Uvedu zde tedy jen případy, které odpovídají výhradně na to, zda čeká člověka, jež je praktikuje štěstí nebo neštěstí.

### 4.1 HRÁŠEK VE VÁNOČCE

Jednoduchý, ale účinný způsob věštby předpovídající člověku štěstí v novém roce, je zapečení hrášku do vánočky, která se na Nový rok ráno podávala k snídani. Člen domácnosti, který ve

---

<sup>132</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 171.

<sup>133</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 418.

<sup>134</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86.

<sup>135</sup> Tamtéž, str. 87.

svém kousku vánočky našel hrášek, se mohl těšit, že ho bude celý příští rok provázet štěstí.<sup>136</sup>

## 4.2 HRA V KOSTKY

Velmi starou metodou, s jejíž pomocí lidé předpovídali, budou-li mít v novém roce štěstí nebo smůlu, byla hra v kostky. Jan z Holešova popisuje ve svém traktátu prostý lid pro rozptýlení o Štědrém večeru bavící se hrou v kostky. Kdo má ve hře štěstí, má ho mít po celý příští rok a naopak, kdo štěstí nemá, bude jej v příštím roce provázet smůla.<sup>137</sup>

## 5. HOSPODÁŘSKÁ A ZEMĚDĚLSKÁ PROSPERITA / BOHATSTVÍ

Pro osoby žijící na venkově bylo hlavní formou obživy a každodenní práce zemědělství a chov domácích zvířat. Proto se i během věštění v průběhu vánočního cyklu jejich zájem soustřeďoval na otázky, zda bude v příštím roce bohatá úroda, bude-li se dobytek těšit dobrému zdraví a zda bude hospodářství celkově prosperovat.

Odpovědi na tyto otázky bylo možné získat především pomocí pozorování přírodních a nahodilých jevů. Budoucnost, jaká čeká v příštím roce hospodářství, předpovídal taktéž polazník či pastýř přinášející do domácnosti při své vánoční nebo štěpánské obchůzce dar.

### 5.1 REZIVĚNÍ NOŽE

Zatoužil-li hospodář zjistit, jakou bude mít v novém roce úrodu obilí, využil pro to metodu obkládání nože pečivem. Při štedrovečerní večeři přivázal na nůž z jedné strany žitný chléb a z druhé pšeničný. Takto obalený nůž se někam uložil a na Nový rok se zkontroloval. Z jaké strany nůž zrezivěl, toho obilí měl být v příštím roce nedostatek.<sup>138</sup>

Věštění taktéž spojené s rezivěním železného předmětu, je předpověď uhynutí dobytčete. Hospodář o Štědrém večeru uložil před odchodem na půlnoční mši do chléva pod žlab s vodou kus železa. Pokud železo do jeho návratu z kostela zrezivělo, znamenalo to, že do roka dobytče uhynie.<sup>139</sup>

### 5.2 POZOROVÁNÍ OBLOHY

Pro předpověď úrody v příštím roce bylo podstatným způsobem věštění pozorování oblohy. Byla-li na Štědrý večer jasná obloha plná hvězd, jednalo se o pozitivní znamení předpovídající bohatou úrodu. Kromě dobré úrody jasné hvězdné nebe předpovíдалo také to, že slepice dobře

---

<sup>136</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 464.

Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 132.

<sup>137</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 420.

<sup>138</sup> Denková Anna, *Štedrovečerní obyčeje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 112.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 39.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 71.

<sup>139</sup> Tamtéž.

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 93.

ponesou.<sup>140</sup>

Negativním znamením, které předpovídalo špatnou úrodu i celkovou hospodářskou prosperitu v příštím roce, byly červánky před východem slunce na Nový rok.<sup>141</sup>

### 5.3 MLHA NA DEN MLÁDÁTEK

Předpovědi spojované s počasím na den Mlád'átek se zaměřují také na otázky úrody. Konkrétně na Valašsku souvisely s úrodou brambor. „*Je-li na Mlád'átka mlha od Lysé [Lysé hory], kobzole se neurodí. Jak je mlha v údolích, kobzolí bude dosti.*“<sup>142</sup>

### 5.4 DAR OD PASTÝŘE

Na svatého Štěpána přinášel při své obchůzce pastýř do domácnosti březový prut. Při té příležitosti dá hospodáři hrst zrněk ječmene, který je smíchaný s turkyní (kukuřicí). Hospodář následně spočítal jednotlivá zrna kukuřice vyskytující se v ječmeni. Jejich počet předpovídal, kolik selátek se v příštím roce narodí.<sup>143</sup>

Pastýř ovšem přinášel dar také během své štědrovečerní obchůzky. Navštěvoval domácnosti, přál jim štěstí a jako dar přinášel chvojku. Podle tvaru chvojky se usuzovalo, jaká zvířata se v novém roce v hospodářství narodí. Byla-li chvojka zakončená dvojitou vidličkou, měly se rodit jalovičky. Pokud byla chvojka zakončená trojitou vidličkou, předpovíдалo to přírůstek býčků.<sup>144</sup>

### 5.5 NOVOROČNÍ VEJCE

Svůj podíl na novoročních věšt'bách měly nevědomky také slepice. Pokud na Nový rok dopoledne slepice snesla vejce, předpověděla tak dostatek vajec pro první polovinu nového roku. Snesla-li slepice vajíčko na Nový rok odpoledne, znamenalo to, že vajec bude dostatek po celý příští rok.<sup>145</sup>

### 5.6 POLAZNIK

S polazníkem se zde setkáváme již poněkoli káté. První návštěvník domácnosti na Boží hod, Nový rok či jiný z významných dnů vánočního cyklu měl moc ovlivnit a předpovědět budoucnost rodiny v mnoha ohledech. Není tedy překvapující, že do okruhů jeho působnosti patřila taktéž předpověď hospodářské prosperity i pohlaví přírůstků hospodářských zvířat.<sup>146</sup>

Pokud na Boží hod navštívil domácnost jako první neznámý muž, v hospodářství se měli

<sup>140</sup> Cinertová Marie, *Vánoční obyčje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 113.

Oliva Václav, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 117.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 71.

<sup>141</sup> Tamtéž, str. 70.

<sup>142</sup> Večerková Eva, *Obyčje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 459–460.

<sup>143</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 519.

<sup>144</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 267.

<sup>145</sup> Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 132.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 71.

<sup>146</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 95.

líhnout kohouti, rodit býci, berani atd. Jestliže byla prvním návštěvníkem cizí žena, měly se líhnout slepice, rodit krávy a ovce.<sup>147</sup>

V případě, že byla v hospodářství tou dobou březí kráva, pohlaví prvního návštěvníka předpovídalo, zda se jí narodí jalovička nebo býček.<sup>148</sup>

Lidské povaze je však vlastní určitá vypočítavost a tak není překvapením, že vynalézaví hospodáři a hospodyně mnohdy nechtěli čekat na zásah osudu a vycházeli mu tedy naproti vlastní iniciativou. Pokud měli zájem, aby se v jejich hospodářství v novém roce rodily spíše krávy a slepice, zvali k sobě na koledu sousedky a tak si zajistili, aby jejich polazníkem byla žena. Takový příklad z Valašska uvádí Eva Večerková: „*No přidi, Marino, přidi Rozino, ale ráno skoro, ať ťa nepředběhne nějaký ogara lebo co. Abychom měli samé dojky celý rok.*“<sup>149</sup>

## 5.7 ŠTĚDROVICE

Štědrovice neboli vánočka, byla a dodnes je nedílnou součástí vánoční tabule. Byla jí přisuzována magická moc a už její přípravu provázely mnohé magické úkony. Hospodyně si také kousek z ní schovávaly pro zajištění dostatku jídla v příštím roce. Toto jsou ovšem magické postupy, nikoli věšebné. Avšak i v tomto ohledu mohla štědrovice hospodyním posloužit. Říkalo se: „*Jak se povede štědrovice, tak se povede pšenice.*“<sup>150</sup>

## 5.8 KRMENÍ DOMÁCÍHO PTACTVA

Hospodyně hází slepicím mák. Kolik zrněk sezobou, tolik vajec v novém roce snesou.<sup>151</sup> Stejně tak se slepicím mohlo sypat také proso nebo mák zapečený v těstě, které se slepicím nadrobilo.<sup>152</sup>

Podobným způsobem se věštilo i s husami. Hospodyně jim nasypala hrách ze střevíce. Kolik ho sezobaly, tolik měly v následujícím roce nést.<sup>153</sup>

## 6. POČASÍ

Předpokladem pro bohatou úrodu a prosperující zemědělství je bez pochyb příznivé počasí. Alfou a omegou dobré sklizně je poměr deštivých a slunečných měsíců, během nichž plodiny dozrávají a mění se v rostlinné bohatství.

Hospodáři pro předpověď počasí v dvanácti měsících následujícího roku s oblibou používali kupříkladu takzvaný *cibulový kalendář* odpovídající právě na to, které z měsíců budou deštivé, a které naopak suché. Stejně tak bylo ale možné určit počasí v novém roce pozorováním počasí ve významných dnech vánočního cyklu, jako například na Nový rok, na Boží hod či na Vánoce.

---

<sup>147</sup> Tamtéž, str. 98.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 41.

<sup>148</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 447.

<sup>149</sup> Tamtéž.

<sup>150</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 207.

<sup>151</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 96.

<sup>152</sup> Košta F., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 113.

<sup>153</sup> Oliva Václav, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 116.



## 6.1 CIBULOVÝ KALENDÁŘ

Cibulový kalendář sloužil jako populární prostředek k předpovědi počasí ve všech dvanácti měsících nového roku. Hospodář na Štědrý večer rozkrájel šest cibulí tak, aby vzniklo jejich dvanáct polovin nebo rozloupal cibuli na dvanáct slupek, z nichž každé přiřkl název jednoho měsíce. Každou ze slupek či polovin cibule posolil, uložil je na kamna a dále si jich nevšímal. Druhý den ráno zkontroloval výsledek věštba. Ty cibule, které do rána zůstaly suché, reprezentovaly suché měsíce příštího roku. Cibule, které přes noc zvlhly, předpovídaly, které z měsíců budou naopak vlhké.<sup>154</sup>

Hospodyně pro věštbu stejného charakteru používaly odlišnou praktiku. Rozkrojily jablko a do misky s vodou vhodily dvanáct jablečných jadýrek. Kolik z nich zůstane na hladině, tolik má být v příštím roce suchých měsíců.<sup>155</sup>

## 6.2 SKLENICE VODY POD STOLEM

Podobnou funkci jako cibulový kalendář, tedy předpověď, zda-li bude následující rok suchý či deštivý, mohla plnit taktéž sklenice vody umístěná pod stůl.

Hospodář před štědrovečerní večeří umístil pod stůl sklenici s trochou vody. Po večeři sklenici vyndal. Pokud v ní vody přibýlo, předpovídalo to mokrý rok, jestliže naopak bylo vody ve sklenici méně, hospodář měl očekávat rok suchý.<sup>156</sup>

## 6.3 POČASÍ NA NOVÝ ROK

Nový rok jakožto první den nadcházejícího roku je nabitý magickou energií a tak v podstatě vše, co se v tento den odehrává, oplývá taktéž magickým významem a autoritou. Proto ani počasí na Nový rok není výjimkou a jeho pozorování může prozradit leccos o počasí v novém roce.

Z vlídného počasí na Nový rok dopoledne se usuzovalo na pěkné počasí o žních v kraji. Hezké počasí na Nový rok odpoledne poukazovalo na to, že o žních bude hezké počasí na horách.<sup>157</sup> Pokud foukal vítr, v příštím roce mělo ohrožovat úrodu mnoho housenek a myší.<sup>158</sup>

## 6.4 VÍTR NA ŠTĚDRÝ VEČER A BOŽÍ HOD

Foukal-li vítr o Štědrém večeru, mohl se hospodář těšit, že krávy budou v příštím roce hodně dojit.<sup>159</sup>

<sup>154</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 96.

Vaňous Fr., *Vánoční obyčej a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 114.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 37.

Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 417.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 164–165.

Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 70.

<sup>155</sup> Tamtéž.

<sup>156</sup> Tamtéž.

<sup>157</sup> Tamtéž.

<sup>158</sup> Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 132.

<sup>159</sup> Cinertová Marie, *Vánoční obyčej a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 113.

Také na Boží hod ráno bylo možné učinit předpověď počasí, avšak jednalo se spíše o předpověď krátkodobou v porovnání s předchozími případy. Pozorovalo se, z jakého směru toho dne fouká vítr. Z něj měl nadále vát až do dne svatého Jana Křtitele.<sup>160</sup>

## 6.5 VÍTR NA DEN SV. LUCIE

Povětrnostní podmínky na den sv. Lucie a během následujících dvanácti dní sloužily jako předpověď povětrnostních podmínek v průběhu dvanácti měsíců nového roku.<sup>161</sup>

## 7. OBECNÁ BUDOUCNOST

V následující podkapitole bude představen poslední soubor jednotlivých věšebních technik, který tedy tvoří pomyslnou tečku za jejich celkovým výčtem.

Praktiky, jež zde budou popsány, patří do kategorie věšeb odhalujících obecnou budoucnost. Lidé je provádí s vědomím, že jim mohou ve většině případů ukázat zcela náhodný obraz budoucnosti nebo jeden z těch, které daná technika nabízí.

S několika z nich jsme se již v předchozích kategoriích setkali, ale převážně se jednalo o vybrané aspekty dané věštby, které odpovídaly například na otázku manželství, hospodářství či zdraví. Na tomto místě jsou tedy uvedeny znovu, jelikož se domnívám, že přednostně zapadají právě do této kategorie.

### 7.1 LITÍ OLOVA

Lití olova představuje jednu z nejfrekventovanějších a nejpopulárnějších věšebních technik provozovaných v období vánočního cyklu. Jedná se o jednoduchý způsob předpovědi budoucnosti založený na interpretaci tvaru vzniklého odlitku. Do velké míry tedy záleží na fantazii a schopnosti imaginace každého, kdo věštbu provádí, neméně také na míře projekce vlastních přání do podoby odlitku.

Tuto věšebnou praktiku lze praktikovat na svatého Ondřeje<sup>162</sup> (kdy je věštba cílena především na odpovědi pro otázky manželství), dále také o Štědrém večeru<sup>163</sup>, Silvestru<sup>164</sup>, na Nový rok<sup>165</sup> i na Tři krále<sup>166</sup>.

Ačkoli materiál, jenž je k odlévání využíván se může lišit (olovo, vosk nebo vaječný bílek), postup věštby je vždy stejný. Roztavený vosk či olovo se nalije do studené vody (v případě bílku je to naopak – syrový bílek se vlije do vroucí vody), kde vytvoří náhodný tvar. Každý, kdo se

<sup>160</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 70.

<sup>161</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 235.

<sup>162</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 442.

<sup>163</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86.

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 91.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 38.

Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 294.

<sup>164</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 462.

<sup>165</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 89.

<sup>166</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 67.

Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 479.

věštby účastní, si takto vytvoří vlastní odlitek, jehož podobu se snaží rozpoznat. Na jejím základě pak interpretuje, jaká budoucnost jej v příštím roce čeká.<sup>167</sup>

## 7.2 POUŠTĚNÍ SKOŘÁPEK PO VODĚ

S touto věštebnou technikou jsme se zde již setkali. Byla zmiňována v kontextu věštění osudu mileneckého páru. Tím ovšem její působnost nekončí. Pouštění skořápkových lodiček, jejichž jediným pasažérem je malá hořící svíčka, lze využít například také pro předpověď zdraví a nemoci, života a smrti, nebo pospolitosti rodiny v nadcházejícím roce.

Pozorovala se především dráha, po níž jednotlivé svíčky náležející každá jednomu členu rodiny pluly, a která z nich dohořela nebo se potopila jako první. Pokud pluly svíčky všechny v těsném kontaktu, značilo to, že rodina zůstane v příštím roce pohromadě, která ze svíček se odtrhla a plula opačným směrem od ostatních, ta předpovídala, že její majitel v příštím roce opustí rodný dům. Život a smrt či nemoc věstila doba hoření svíčky. Svíčka, která dohořela jako první, nebo se potopila a zhasla, zvěstovala svému majiteli brzkou smrt či onemocnění.<sup>168</sup>

Podobně jako lití olova, i věštění za pomoci těchto lodiček se neomezovalo pouze na jeden vybraný den. Vhodným časem pro něj byl Štědrý večer, Nový rok i večer na Tři krále.

Jak bylo naznačeno již dříve, samotný svátek Tři králů se nazýval *svatvečer svíček*. Tříkrálová noc se řadí mezi zázračné noci vánočního cyklu, proto je také vhodná pro praktikování předpovídání budoucnosti. Obyčej věštění budoucího osudu za pomoci pouštění svíček po vodě se v Českých zemích provozoval již ve středověku a v pramenech je dokládán od 15. století. Právě tento zvyk dal zmíněné vigili<sup>169</sup> název *svatvečer svíček*.<sup>170</sup>

## 7.3 ODKRÝVÁNÍ HRNEČKŮ

Věštebnou technikou, jež poskytovala předpověď budoucnosti na základě náhodného výběru, bylo odkrývání předmětů ukrytých pod hrnečky či talířky<sup>171</sup>. Velkou roli v této věštbě hrála náhoda, ale zároveň vědomí toho, jaké konkrétní možnosti mohou být zvoleny. Kdo chtěl svoji budoucnost vyzvědět tímto způsobem, mohl tak učinit na svatého Ondřeje, o Vánocích nebo na Silvestra<sup>172</sup>.

Pod hrnečky se ukrylo několik symbolických předmětů. Jejich počet se lišil lokálně, ale princip praxe byl všude totožný. Každý z vybraných předmětů měl symbolický význam

<sup>167</sup> Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004, str. 294.

<sup>168</sup> Tamtéž.

Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 107.

Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889, str. 12.

Denková Anna, *Štědrovečerní obyčeje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 106.

Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 110.

Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85-86.

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 91.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohancko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 38.

<sup>169</sup> Vigilie. In: *Nový velký ilustrovaný slovník naučný: 17. svazek Š-Ž*, Praha: Nebeský a Beznoska, 1932, str. 186.

<sup>170</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 107.

<sup>171</sup> Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 109.

<sup>172</sup> Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 92.

určující osud jedince, který hrneček odkrýval. Hlína značila smrt, hřeben nemoc, chléb pozemské statky a prsten svatbu.<sup>173</sup> Rozšířená verze této věštebné techniky dále může obsahovat například peníz věštící bohatství, něco zeleného jako předzvěst svatby<sup>174</sup> nebo také růženec předpovídající smrt<sup>175</sup>, obrázek dítěte předpovídající narození potomka nebo nic, což předpovídalo bídu během celého příštího roku<sup>176</sup>, ale také neměnnost současného stavu.<sup>177</sup> Výjimečně se pod hrnečky mohl ukrýt uzel jako symbol cesty nebo popel značící stejně jako hlína smrt.<sup>178</sup>

## 7.4 POLAZNIK

Konečně se dostáváme k podkapitole, v níž bude celkově shrnuto široké pole působení polazníka na budoucnost domácnosti, kterou navštíví o Vánocích či na Nový rok.<sup>179</sup> Jak jsme již viděli, polazník má vliv na předpověď budoucí manželky či manžela i na pohlaví přírůstků v domácnosti jak u lidí, tak u hospodářských zvířat.

Jako u mnoha věštebných praktik, i zde se zaměření předpovědi odvíjí od lokace, v níž je prováděno a v neposlední řadě i od individuálního zaměření dané domácnosti. Vždy je ale určující pohlaví, věk, vzhled a stav polazníka. Výběr zde představený je jakousi kompilací možných vyústění této profétické techniky.

Je-li prvním návštěvníkem dospělý muž, předpovídá obecně štěstí v novém roce nebo již zmíněné pohlaví přírůstků v rodině, svobodný mládenec zase věští veselý příští rok. Pokud je první návštěvnící dospělá žena, může to být pro domácnost znamení nešťastného příštího roku nebo přírůstků ženského pohlaví<sup>180</sup>. Těhotná žena je taktéž nevítaným hostem, jelikož je předzvěstí nemoci. Mladá dívka předpovídá štěstí v průběhu nového roku a stejně tak obecně mladý člověk nebo dítě jakéhokoli pohlaví. Naopak starý člověk předpovídá neštěstí.<sup>181</sup>

Pokud byl první návštěvník silné postavy, měl v novém roce být silný i dobytek, pokud však byl polazník hubený, dobytek byl v příštím roce slabý.<sup>182</sup>

Jak si lze povšimnout, polazník byl značně důležitou postavou období přelomu starého a nového roku, protože mohl ovlivnit nejrůznější oblasti života v příštím roce. Štěstí a neštěstí celého roku, zdraví a nemoci, hospodářství i manželství.

## 7.5 SLEDOVÁNÍ POHYBU KOUŘE

Sledování pohybu kouře ze svíčky, louček nebo zapáleného kadidla umístěného pod stolem mohlo též prozradit mnohé o budoucnosti člověka. Záleželo na tom, jakým směrem se kouř

<sup>173</sup> Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006, str. 441.

<sup>174</sup> Tamtéž, str. 443.

<sup>175</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86–87.

<sup>176</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 419.

<sup>177</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 86–87.

<sup>178</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 462.

<sup>179</sup> Košák František, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 117.

<sup>180</sup> Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 131–132.

Vyhlídal J., *Církevní rok a děti slezské*, Český lid, roč. IX., 1900, str. 406.

Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 93.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 62.

<sup>181</sup> Tamtéž, str. 446–447.

<sup>182</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 69.

pohybuje. Stoupá-li kouř nahoru, předpovídá to člověku zdraví. Pokud míří do kouta světnice nebo za pec, jedná se o předpověď pobytu doma. Jestliže kouř směřuje ke dveřím, jedinec do roka opustí domov.<sup>183</sup> Toto znamení si lze vykládat různě. Pro dívky představuje odchod z domu, vdavky, pro mládence například odchod za prací a pro starší lidi smrt. Také kouř z kadidla směřující na jedince předpovídá jeho smrt<sup>184</sup>.

## 7.6 NASLOUCHÁNÍ ZVUKŮM

Mezi lidmi panovala víra v to, že během svatých nocí, jakými jsou například Štědrý večer nebo Nový rok, příroda k člověku promlouvá a může mu prozradit tajemství jeho osudu. Proto lidé chodívali na humna, ale také například na křižovatky a v tichosti naslouchali zvukům okolí.

Tradičně se přikládal velký význam zvířecím hlasům, jelikož se věřilo, že o Štědrém večeru promlouvají lidskou řečí. Budoucnost mohlo předpovědět například štěkání psa nebo kokrhání kohouta. Nejen zvířecí hlasy patřily do akustických vjemů, kterým se přičítala věšebná moc. Osud mohly předpovídat také náhodně zaslechnuté lidské hlasy, šplouchání vody nebo různý šramot.<sup>185</sup> Například zaslechl-li někdo cestou z jitřní mše na Boží hod praskot dřeva v některém stavení, bylo to pro něj znamení, že v tomtéž stavení se bude do roka konat pohřeb<sup>186</sup>.

## 7.7 HÁDÁNÍ ZE SNŮ

Magická moc noci Nového roku zasahuje také do oblasti snů podobě jako na svatého Tomáše či Ondřeje. Ty v tuto dobu nabývají věšebných schopností. Věřilo se tak, že novoročním snům by se měla věnovat zvýšená pozornost, jelikož obrazy v nich spatřené mohou snícimu člověku prozradit, co jej v budoucnosti čeká.<sup>187</sup>

## 7.8 ODRAZ V ZRCADLE

Přesvědčili jsme se již v podkapitole věnované manželství, že pohled do odrazu zrcadla či vodní hladiny, pokud je učiněn v pravý okamžik, má moc stát se oknem, jímž je možné nahlédnout do budoucnosti. Mladé dívky tak mohly odhalit podobu budoucího manžela, ale také předzvěst smrti. Magická energie prostupující posledním dnem roku nebo Štědrým večerem ovlivňovala okolní přírodu i předměty každodenního užívání. Pokud tedy člověk v příhodný okamžik pohlédl do zrcadla<sup>188</sup> či do odrazu na vodní hladině, měl naději, že spatří střípky ze své budoucnosti.<sup>189</sup>

## 7.9 „JAK NA NOVÝ ROK, TAK PO CELÝ ROK“

Známé pořekadlo „*Jak na Nový rok, tak po celý rok!*“ v sobě ukrývá více skrytého významu, než by se mohlo na první pohled zdát. Spíše než o věštění se v tomto případě jedná o soubor

<sup>183</sup> Tamtéž, str. 72.

<sup>184</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 84, 86.

<sup>185</sup> Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001, str. 73.

<sup>186</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 87.

<sup>187</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 462.

<sup>188</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 89.

<sup>189</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 416.

doporučených činností a naopak nejružnějších *tabu* (zákazů), jimiž je mocný první den nového roku nabitý. Uvádím zde tento příklad proto, že jeho význam pro tuto práci je velmi podstatný, jak uvidíme v následující kapitole.

Nový rok, jakožto první den nového roku, je dnem přechodu z jednoho období do druhého a oplývá tedy energií magie prvního dne.<sup>190</sup> Chování každého jedince na Nový rok během celého dne má podle lidové tradice fatální dopad na události celého následujícího roku a je tedy nezbytné dodržovat především určité dietetické zásady a modely chování.

Nejprve se zaměříme na zásady stravování na Nový rok. Důraz se klade na spojitost konzumovaných potravin a stránky štěstí a financí v novém roce. Tradičně by se tedy neměla jíst okřídlená zvířata jako slepice, husy a kachny, aby peníze a štěstí neuletěli, stejně tak se nejedly ryby, aby peníze a štěstí neuplavalo. Naopak vhodnou potravinou bylo maso vepřové spojované s bohatstvím a prosperitou.<sup>191</sup>

Mezi *tabu* Nového roku patří například zákaz vydávání peněz v tento den. „*Nedobře je v ten den peníze vydávati, bylo by tak až do příštího Nového roku.*“<sup>192</sup>

Každý se také snaží strávit tento den v kruhu rodiny a přátel, v dobré náladě, bez hádek a svárů, které by se v opačném případě mohly promítnout do celého následujícího roku. Proto lidé většinou trpělivě snášejí vrtochy nebo i přítomnost členů rodiny, s nimiž se většinou nepohodnou. To vše z čistě rituálních důvodů, aby byla zajištěna prosperita, štěstí a pohoda v novém roce.<sup>193</sup>

Podobně bylo v některých oblastech (konkrétně v pruských Velkých Petrovicích) smýšleno také o Vánocích. Věřilo se, že co se stane na Vánoce, bude se pak dít po celý rok.<sup>194</sup>

## 7.10 POHLED DO OHNIŠTĚ

Živel ohně byl též hojně využíván pro předpověď věcí budoucích, jak jsme již mohli vidět například při pozorování plamenu svíčky. Další možností věštění pomocí ohně byl pohled do ohniště během Štědrého dne. Pokud dotyčný zaslechl při pohledu do ohniště zpěv, znamenalo to svatbu, modlitba smrt a jasné světlo v ohništi mohlo být předpovědí požáru.<sup>195</sup>

## 7.11 HÁDÁNÍ Z JABLEK A OŘECHŮ

Každý člen domácnosti dostane po večeři čtyři jablka a čtyři ořechy, z nichž každá dvojice reprezentuje čtvrtinu nadcházejícího roku. Všichni následně podle vzhledu jablek a ořechů hádají, jak se jim každého čtvrt roku povede.<sup>196</sup>

Podobně se losovaly a následně rozlučovaly ořechy. Pokud byl první ořech uvnitř plný a zdravý, ten kdo jej rozloupal, se měl v příštím roce těšit dobrému zdraví. Zkažený či prázdný ořech však věštil nemoc a smrt.<sup>197</sup>

---

<sup>190</sup> Tamtéž, str. 464.

<sup>191</sup> Tamtéž.

<sup>192</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 87.

<sup>193</sup> Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924, str. 131.

<sup>194</sup> Zíbrt Čeněk, *Vánoce v pruských Velkých Petrovicích*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 102.

<sup>195</sup> Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926, str. 85.

Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 19.

<sup>196</sup> Zíbrt Čeněk, *Vánoce v pruských Velkých Petrovicích*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 102.

<sup>197</sup> Smutný J., *Vánoční obyčaje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929, str. 109–110.

## 7.12 ŘEZÁNÍ BARBORKY

Cyklus výčtu všemožných způsobů věštění se uzavírá. Jako první zmíněnou věšebnou technikou bylo řezání barborky, tak je zároveň i tou poslední. Na začátku jsem psala o řezání barborek v kontextu předpovídání manželské budoucnosti. Nyní zde představím další možnost, jak bylo věšebnou moc kvetoucích větvíček využít.

Dívky řezaly barborky primárně za účelem věštby, zda se do roka provdají či nikoli. Pro tuto příležitost postačila pouze jedna větvíčka. Dívka ovšem mohla mít více různých přání a otázek, pročez nařezala před svítáním v den svaté Barbory tolik větvíček, kolik odpovědí chtěla získat. Všechny větvíčky pak dala do nádoby s vodou na teplé místo a v tajnosti nad každou z nich pronesla svoji otázku. Které z nich se do Štědrého dne zazelenaly nebo dokonce vykvetly, poskytovaly dívce kladnou odpověď na její dotaz.<sup>198</sup> Podobně mohly větvíčky posloužit prakticky každému, kdo zatoužil po odpovědi na svoje tajné otázky.

V této chvíli jsme se již dopracovali na úplný závěr výčtu věšebných technik, které kdy byly a do jisté míry stále jsou prováděny lidmi toužícími pod záštitou magického období vánočních svátků nahlédnout do tajů budoucnosti svého života. Proto je nezbytné postoupit k další kapitole, v níž se pokusím popsat důvod, proč je právě toto období tak bohaté na nejružnější profétické úkony a čím byli a jsou lidé k této činnosti tak silně popuzováni.

## 8. ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Na závěr této kapitoly je vhodné ohlédnout se za jednotlivými zde zmíněnými tématy a zhodnotit výsledek výzkumu. Každá z jednotlivých podkapitol je zaměřena na určité téma, k němuž se vztahují jednotlivé způsoby věštění v ní popsané. Jak si lze povšimnout, všechny kategorie (*manželství a potomci; život a smrt; zdraví a nemoc; štěstí a neštěstí; hospodářská a zemědělská prosperita/bohatství; počasí; obecná budoucnost*) se více či méně vztahují k existenčním potřebám člověka, jejichž absence v životě je neslučitelná se spokojeným a naplněným životem jednotlivce.

Začneme-li u potřeby obživy, vidíme, že je nutné příznivé počasí pro to, aby prosperovalo zemědělství i hospodářství, které poskytuje člověku potřebnou potravu. Dostatek kvalitní stravy je jedním ze stavebních kamenů pevného zdraví. Těší-li se člověk dobrému zdraví, nemusí se obávat smrti zapříčiněné nemocí. A konečně dobře zajištěnému, zdravému člověku nic nebrání uzavření sňatku a založení rodiny.

Vznikl zde jakýsi teoretický ideální řetězec uspokojování potřeb člověk. V praxi pochopitelně ne vždy takový ideální model funguje, nicméně pro účel objasnění daných otázek věštění takový model stačí.

Ze statistického hlediska co do četnosti profétických technik zde řadíme na první příčku kategorii *manželství a potomci*. Na druhé místo kategorie *život a smrt* a *obecná budoucnost*. Třetí pozici obsadila kategorie *hospodářská a zemědělská prosperita/bohatství*, za ni se zařadily kategorie *zdraví a nemoc* a *pocasí*. Poslední pozici zaujala kategorie *štěstí a neštěstí*.

Je evidentní, že reprodukční pud a touha po nalezení partnera pohánějící dospívající generaci měl nejsilnější vliv na vznik tolika rozmanitých věšebných technik. Ty navíc z převážné většiny náleží především vdavekchtivým mladým dívkám, z menší části jsou shodné jak pro

---

<sup>198</sup> Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015, str. 355.

dívky, tak i pro chlapce a pouze z nepatrné části patří určité techniky výhradně chlapcům. Tento nepoměr může být pouze dílem náhody. Ovšem potenciální je také jiný důvod. Ten může být spojený s obecně známou dřívější praxí provdávat dcery především za „výhodné“ partie, které po sňatku pomohly nárůstu rodinného majetku a příchodu dcery do bohatších poměrů. Zřídka se dalo hovořit o sňatcích z lásky. Nejrozumnějšími věštby se tedy dívky mohly snažit zjistit, zda je čeká sňatek s jejich milým a magickými úkony si přivolat ženicha podle svého vkusu.

Co se týká ostatních kategorií, je těžké posoudit, zda kvantita možných věsteb na určité téma odpovídá i důležitosti oné kategorie pro jednotlivce či skupinu lidí. Faktorů ovlivňujících důležitost je mnoho (věk; pohlaví; společenské postavení; území, kde jedinec žije; atd.) a ve valné většině případů jde o individuální rozpoložení a aktuální potřeby věstícího.

## V. POZADÍ VĚSTEB NA PŘELOMU ROKU

Jaké pohnutky vedou člověka v období vánočních svátků k otázkám směřujícím do jeho budoucnosti? Proč v tyto dny a noci panuje víra v magickou moc přírody odhalit lidské osudy? Co stojí za lidskou touhou nahlédnout pod roušku budoucích událostí, ať už jsou jakékoli?

Na tyto otázky se pokusím nalézt odpověď právě v následující kapitole, která tvoří závěr této práce. Kapitola bude věnována podloží předkřesťanských oslav období přelomu roku, na nějž se napojila církevní tradice slavení Vánoc a zároveň důvodům a významu věštebných praktik, které v tomto svátečním období byly a jsou vykonávány podstatně čteněji než v jiném.

Čas, jímž se zde zabýváme, patří do roční doby, kdy jsou dny nejkratší a naopak noci nejdelší. Věřilo se, že v těchto dnech plných temnoty, kdy noc vítězí nad dnem, se probouzejí síly zla a démonické bytosti, které ve zdánlivě mrtvé a oslabené přírodě svádějí boj s posledními zbytky světla a dobra. Mrtví se navracejí mezi živé a navštěvují je v jejich obydlích. Přinášejí tak s sebou na svět chaos, který ovládne přechodové období, kdy starý rok svádí boj s novým.

*Drsné noci*<sup>199</sup>, tak bylo nazýváno dvanáct nocí mezi Štědrým dnem a Třemi králi. Vrcholem tohoto temného času je oslava příchodu Nového roku v polovině zmíněného dvanáctidenního období. Před tímto obdobím, konkrétně 21. – 22. prosince, se slaví zimní slunovrat. Od tohoto bodu se zase pomalu navrácí denního světlo, které každým dnem nabývá na síle a prodlužuje se. Proto se předkřesťanské kultury zaměřovaly především na oslavy spojené se slunovratem či rovnodenností. Zimní slunovrat je moment, kdy vrcholí a zároveň pomíjí doba temna, příroda se začíná pozvolna probouzet, sílit a nabývat znovu energii z navracejícího se slunečního světla. Jeho protipólem je neméně magický letní slunovrat, jehož oslavy v předvečer svatojánské noci se pozvolna loučí se sluncem, jehož síla od tohoto bodu pohasíná a příroda se pozvolna připravuje ke spánku. I tato doba je příhodná pro věštění a nejrozumnější čarovné úkony.

Panovala též víra, že v čase zimního slunovratu, kdy se „láme“ rok, se setkává minulost s budoucností, čas se zastavuje a otevírá se nejen země démonům a temnotě, ale také nebesa prozřetelnosti. Tento významný okamžik lidem poskytoval jedinečnou možnost podílet se na

---

<sup>199</sup> Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 17.



tomto mystériu, spatřit nevídané zázraky a taktéž nahlédnout do vlastní budoucnosti <sup>200</sup>.

Výše zmíněné dvanáctidenní období drsných nocí lze považovat za přechodové – liminální období mezi starým rokem, s nímž je třeba se rozloučit a rokem novým. Jak píše Mircea Eliade: „*Nový rok je opakováním kosmogonického aktu*“<sup>201</sup>.<sup>202</sup> Každý se může v této chvíli podílet na obnově času a celého světa, ale i sebe samého. Jako důkaz tohoto tvrzení uvedu dva příklady: a) V kapitole o věštění počasí jsme se setkali s praktikou, při níž hospodář pozorně sledoval počasí právě v průběhu těchto dvanácti dní. Každý den byl pak zástupcem jednoho z dvanácti měsíců nového roku. Proto počasí, jaké ten den panovalo, mělo nastat i v daném měsíci<sup>203</sup>. Tuto praktiku, v kontextu setkání se minulostí, přítomnosti a budoucnosti v období těchto dvanácti dní, zmiňuje ve svém díle *Slovanské bájesloví* také Karel Jaromír Erben<sup>204</sup>; b) Samotné pořekadlo „*Jak na Nový rok, tak po celý rok!*“ v sobě obsahuje v podstatě tutéž ideu, ale koncentrovanou pouze do jednoho dne – Nového roku. Cokoli se tento den odehrává, má se odrazit v událostech celého roku. „*Na Nové léto: kdo toho dne co dělá, to dělá potom celý rok. Kdo má toho dne peníze, toho se budou celý rok držeti.*“<sup>205</sup> To znamená, že průběh celého dne je opět *kosmogonickým aktem*, jenž nyní nezávisí pouze na projevech přírody, nýbrž spočívá částečně i v rukou každého člověka. Proto jsou tak striktně dodržovány příkazy a tabu spojované s tímto dnem a proto se každý snaží prožít jej co nejlépe, v poklidu v kruhu svých blízkých, aby se ujistil, že nový rok proběhne co nejlépe.

Co tedy stojí za lidskou touhou nahlédnout do budoucnosti, která se právě v tomto období tak silně projevuje? V první řadě jde o v předchozí kapitole zmíněné existenční otázky spojené s biologickými, ovšem kulturně specificky definovanými potřebami, které jsou společné všem bez rozdílu. Pomocí věštění se lidé snažili zjistit, jak a zda jejich základní potřeby budou v příštím roce uspokojeny.

Toto je explicitní rovina věštění. Ovšem myslím, že nahlédneme-li na tento problém v kontextu výše zmíněné regenerace času, znovunastolení řádu a příchodu nového roku, nabízí se myšlenka, že konkrétní otázka při věštění i získaná odpověď na ni, byly pouze věci podružnou. Primární a podstatnější důvod celého věšebního aktu spočíval v tom, že výsledek věštby ať byl jakýkoli, představoval zároveň příslib odpovědi na nevyřčenou otázku, zda vůbec nový rok přijde, zda se čas obnoví a započne nový cyklus. Tedy věstícímu jedinci tento akt poskytoval jakousi podvědomou psychologickou útěchu. Světýlko naděje na konci temného tunelu. Není náhodou, že celý tento proces připomíná průběh iniciačního rituálu. Setkání několika úrovní bytí: minulost, s níž se loučíme, představující umírající staré já; budoucnost, jejíž příchod s napětím očekáváme, jakožto nové zrození a nové já, které se narodí do světlejší části bytí; a mezitím liminální temná fáze dvanácti dní přechodu, období bezčasí, nejistoty a chaosu. Se všemi těmito prvky jsme se zde setkali.

Kromě zmíněných důvodů pro věštění je ale nutné si také uvědomit, že věšebné praktiky provozované převážně prostými lidmi často sloužily čistě pro pobavení a málokdo při nich

<sup>200</sup> Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovní kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadů slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860, str. 6–19.

<sup>201</sup> *Kosmogonie* = stvoření vesmíru/světa

<sup>202</sup> Eliade Mircea, *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, Praha: Oikoymenth, 2009, str. 59.

<sup>203</sup> Tamtéž.

<sup>204</sup> Erben Karel Jaromír; Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (edd.), *Slovanské bájesloví*, Praha: Slovanský ústav AV ČR: Etnologický ústav AV ČR, 2009, str. 197.

<sup>205</sup> Tamtéž, str. 198.

skutečně pomyslel na hluboké otázky týkající se cykličnosti času, jeho obnovení a znovunastolení řádu. Stejně tak nelze ani s určitostí tvrdit, zda lidé skutečně věřili v odpovědi, jež pomocí věšteb získali. A ač k nim v tomto tajemném čase promlouvalo posvátno, vše má svůj rub i líc a tudíž i magické úkony se na poli zábavy a hry mohou stát pouze profánní záležitostmi. Nemám však v úmyslu tímto tvrzením degradovat sílu působení posvátna ve zde popisovaném časovém období. Pouze považuji za nutné zmínit přítomnost sekularizace, již lze považovat za doprovodný jev všeho náboženského i posvátného. A jelikož je stále věštění spíše záležitostí náboženskou než vědeckou<sup>206</sup>, je nasnadě, že se sekularizace projevuje i v něm.

## VI. ZÁVĚR

Práce dospěla ke svému závěru a mým posledním úkolem je ohlédnutí za celou prací a zhodnocení výsledků mého bádání. Cílem práce bylo především shromáždění nejrozličnějších věštebných technik vánočního cyklu, které byly užívány k odhalení budoucnosti lidmi na území Českých zemí v průběhu historie.

Podařilo se zde shromáždit celkem sedmdesát způsobů věštění spolu s jejich obměnami či alternativami. Ty jsem uspořádala do jednotlivých typologických kategorií tak, aby je čtenář mohl vyhledávat podle témat, na něž má daná věštba poskytnout odpověď.

Ukázalo se, že zde uvedené věštby odpovídají obecným kategoriím věštění posesivního (věštění z chování zvířat, sledování počasí a hvězd, věštění z ohně i z vody, věštění ze snů, věštění pomocí náhody atd.). Zcela ovšem chybí zástupce věštění intuitivního či věštění za pomoci moudrosti (viz kapitola III.). Důvodem je pravděpodobně laická společnost tradičního venkova, jíž byly tyto praktiky vlastní. K jejich provedení nebylo třeba speciálního vzdělání ani jasnovidných schopností. Proto postačily tradičně užívané postupy a techniky, které mohl užít pro předpověď budoucnosti kdokoli. V případech, kdy aktér připravuje nutné předměty či prostředí pro věštbu, jedná se o věštby aktivního typu. Pokud jedinec pouze rozpoznává znamení, jež k němu přicházejí z okolí (například řehtání koně při štědrovečerní večeři) jde o věštění pasivní. V některých případech pak lze hovořit o kombinaci obou (například když dívka třese plotem a očekává, zda se jí ozve pes).<sup>207</sup>

Dalším cílem této práce bylo objasnění nutkání provádět předpovědi budoucnosti právě v období zimního slunovratu, Vánoc a Nového roku. Koncentrace věštebných praktik v tomto ročním období je neobvykle vysoká. Můj výzkum poukázal na několik důvodů vedoucích k této tendenci.

Největší roli podle mého názoru hrají existenční otázky, které člověka v tomto temném období roku stíhají. Otázky týkající se obživy, života, zdraví a lásky, v jejichž naplnění v novém roce lidé doufají. Věštby přinášejí aktérům útěchu a příslib opětovného návratu světla na svět i do lidských životů.

Na vyšší úrovni chápání chodu světa lze popisované období označit za přechodovou fázi

<sup>206</sup> Eliade Mircea, *The Encyclopedia of Religion*, New York: Macmillan Publishing Company, 1987, str. 380.

<sup>207</sup> Uspořádali Vítek Tomáš, Starý Jiří a Antalík Dalibor, *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, Praha: Herrmann & synové, 2006, str. 9–11.

mezi starým a novým rokem, kdy se na zemi koná boj minulosti s budoucností, tmy a světla, chaosu a řádu. V tomto období představuje svět jeviště kosmogonického aktu, na němž se lidé jako herci mohou podílet a přispět svojí pomocí ke vzniku nového světa a příchodu nového roku. Proto je dvanáct dní mezi vánocemi a dnem Tří králů považováno za předobraz dvanácti měsíců příštího roku a proto i samotný Nový rok je jeho předobrazem.

Posledním, méně prozaickým, ale přesto legitimním důvodem pro předpovídání budoucnosti je jednoduše zábava a kratochvíle. Touha bavit se je zakódována v lidské přirozenosti a proto není překvapením, že ačkoli by si pokusy o nahlédnutí budoucnosti zahalené do roušky tajemna zasluhovaly respekt a pokoru, často se užívaly pouze pro povyražení.

Na závěr bych ráda podotkla, že tyto tradice je třeba si předávat a opatrovat, ať ve své zábavné odkouzlené podobě či s plným respektem a důstojností. Poskytují nám propojení se světem minulosti, kdy byly prováděny totožným způsobem jako dnes i se světem budoucnosti, který je bude provádět stejně tak, podaří-li se je uchránit pro příští generace. Takové jablíčko rozkrojené na Štědrý den v sobě pak bude skrývat mnohem více než pouhou hvězdičku. Bude v sobě skrývat obavy a naděje člověka, který jablíčko rozkrojil v době Karla IV., ale také naše vlastní otázky společně se zatajeným dechem našich pravnuků, kteří je rozkrojí, až my už budeme pouhou vzpomínkou.

## BIBLIOGRAFIE

### Primární prameny:

- Brčka Jan, *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Cinertová Marie, *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Denková Anna, *Štědrovečerní obyčeje českomoravské*, Český lid, roč. XXIV., 1924.
- Eliade Mircea, *Mýtus o věčném návratu: archetypy a opakování*, Praha: Oikoymenh, 2009.
- Eliade Mircea, *The Encyclopedia of Religion*, New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- Frazer James George, *Zlatá ratolest*, Praha: Mladá fronta, 1994.
- Hanuš Ignác Jan, *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečných obřadův slovanských*, Praha: Kober & Markgraf, 1860.
- Košák František, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Košta F., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Kozák V., *Pověry na Nový rok na Železnicku*, Český lid, roč. XXIV., 1924.
- Menšík Alois, *Vánoční hody na Mor. Slovácku*, Český lid, roč. XXVI., 1926.
- Novotný, Jiří. Český lid: etnologický časopis: 1946-2000: bibliografie. Vyd. 1. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008.
- Oliva Václav, *Zvyky vánoční na Čáslavsku*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Petrák Josef, *Nadílka na sv. Barboru, Mikuláše, Lucii a o vánocích*, Český lid, roč. X., 1901.
- Pitnerová Vlasta, *Vánoce ve Žďárských horách až ke sv. Dorotě*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Richter Klemens, *Liturgie a život*, Praha: Vyšehrad, 2003.
- Smutný J., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Šubert E., *Vánoční obyčeje na Velkokroměřížsku*, Český lid, roč. XXVI., 1926.
- Váňa Zdeněk, *Svět slovanských bohů a démonů*, Praha: Panorama, 1990.
- Vaňous Fr., *Vánoční obyčeje a pověry československé*, Český lid, roč. XXIX., 1929.
- Vítek Tomáš, Starý Jiří a Antalík Dalibor, *Věštění a prorokování v archaických kulturách*, Praha: Herrmann & synové, 2006.
- Vyhlídal J., *Církevní rok a děti slezské*, Český lid, roč. IX., 1900.
- Zíbrt Čeněk, *Od Ondřeje do Vánoc*, Český lid, roč. XXVI., 1926.
- Zíbrt Čeněk, *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. Věku*, Praha: Academia, 1995.
- Zíbrt Čeněk, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy prstonárodní*, Praha: Jos. R. Vilímek, 1889.
- Zíbrt Čeněk, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha: Vyšehrad, 2006.

### Sekundární prameny:

- Erben Karel Jaromír, *Kytice, z pověstí národních*, Praha: Albatros, 1976.
- Erben Karel Jaromír; Věnceslava Bechyňová, Marcel Černý, Petr Kaleta (edd.),  
Evans-Pritchard E. E., *Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande*, Oxford: Clarendon Press, 1976.
- Frolec Václav a kolektiv, *Vánoce v české kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2001.

- Slovanské bájesloví*, Praha: Slovanský ústav AV ČR: Etnologický ústav AV ČR, 2009.
- Langhammerová Jiřina, *Lidové zvyky: výroční obyčeje z Čech a Moravy*, Praha: Lidové noviny, 2004.
- Nový velký ilustrovaný slovník naučný: 17. svazek Š-Ž*, Praha: Nebeský a Beznoska, 1932.
- Večerková Eva, Frolcová Věra, *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury*, Praha: Vyšehrad, 2010.
- Večerková Eva, *Obyčeje a slavnosti v české lidové kultuře*, Praha: Vyšehrad, 2015.